

Uşak Kazası'nda Mekânın Mülkî-İdarî-Askerî-Adlî-Ticarî Organizasyonu ve Mülkî Nahiyelerin Yönetimi (1870-1908)*

The Civil-Administrative-Military-Judicial-Commercial Organization of Region in Uşak
District and the Administration of Nahiyes (1870-1908)

Biray ÇAKMAK**

Öz

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda, taşra idaresinde merkezîyetçi bir yönetim anlayışını benimsedi. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de, 1867 yılında vilayet sistemine geçildi. Taşra idaresi, esaslı bir düzenlemeye tabi tutuldu. Uşak Kazası, 1867 yılında kurulan Hüdavendigâr Vilayeti'nin, Kütahya Sancağı'na bağlandı. Kaza dâhilinde, mülkî-idarî bakımdan (*taksîmât-ı mülkiyece*) Banaz, Göbek ve Gediz Nahiyeleri teşkil edildi. Kısa süre sonra, yani 1871 yılında, Gediz Nahiyesi'nde kaza teşkilatı kuruldu. Gediz Kazası, Kütahya Sancağı'na bağlandı. 1907 yılında Karahallı Köyü'nde nahiye teşkilatı teşkil edildi. Böylece Uşak Kazası'ndaki nahiye sayısı tekrar üç oldu. 1914 yılında da Sivaslı Köyü nahiye yapıldı. Bu nahiyeleri, tayin edilen nahiye müdürleri, mal kâtipleri, tahrirat kâtipleri ve sair memurlar idare etti. Nahiyelerde ayrıca nahiye heyetleri oluşturuldu. Bu mülkî-idarî taksimat yanında, Uşak Kazası'nda *teşkilât-ı askeriyece* ayrıca dört nahiye daha vardı. Bu nahiyeler, Banaz, Karahallı, Göbek ve Sivaslı isimlerini taşımaktaydı. Kaza dâhilinde kadı nâiblerinin yetki alanını ifade eden geleneksel adlî-kazaî nahiyeler ise mülkî-idarî nahiyeler ile örtüşmekteydi. Bir başka ifade ile mülkî-idarî nahiyeleri oluşturan Banaz ve Göbek Nahiyeleri'nde nâibler (kadı vekilleri) görev yapmaktaydılar. Belirtilen bu durum, mekânın mülkî-idarî-askerî-adlî organizasyonu çerçevesinde meydana geldi. Osmanlı merkezî idaresi ayrıca mekânın, iktisadî-ticarî bakımdan organizasyonunu da dikkate aldı. Bu bağlamda kaza dâhilinde hafta pazarları kuruldu. Uşak Kazası dâhilinde Uşak Kasabası'nda, Göbek Kasabası'nda, Sivaslı Köyü'nde ve Karahallı Köyü'nde birer hafta pazarı vardı. Bu pazarlar, Uşak Kazası'nda ticarî faaliyet merkezlerini işaret etmektedir. Kısaca mekânın belirtilen organizasyonları, merkezin taşraya bakış açısındaki öncelikleri göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu çalışma, 1870-1908 yılları arasında Uşak Kazası'nda mülkî-idarî-askerî-adlî-ticarî bakımlardan mekânın organizasyonu ve bu organizasyonun süreç içindeki gelişimi üzerinde durmakta, mülkî-idarî nahiyelerin idaresini derinlemesine bir analize tabi tutmaktadır. Çalışma; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin çeşitli tasniflerinde yer alan çok sayıda belge üzerindeki ve Hüdavendigâr Vilayeti Salnameleri'ndeki bilgiler üzerine inşa edilmiştir. Çalışmada, konuyla ilgili literatürden de mümkün mertebe istifade edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Uşak kazası, Göbek nahiyesi, Banaz nahiyesi, Mülkî nahiyelerin yönetimi, Mülkî Taksîmât, Askerî nahiyeler (*Teşkilât-ı Askeriye*), Osmanlı taşra idaresi, Hüdavendigâr vilayeti, Kütahya sancağı, II. Abdülhamit dönemi

* Bu çalışma, TUBİTAK tarafından desteklenen 111K286 Nolu, *Modernleşen Osmanlı Taşrasında Yönetmek ve Yönetilmek: Devlet, Eşraf ve Muhalefet (1876-1908)/Batı Anadolu Kazaları Örneğinde Bir İdarî Tarih Tahlili* isimli proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. e-mail: biray.cakmak@usak.edu.tr

Abstract

Ottoman State adopted a centralist way of administration in the provinces in 19th century. In 1867, the province (*vilâyet*) system was introduced in the Ottoman realms. The provincial administration was subjected to a radical reorganization. Uşak District (Kaza) became a part of Kütahya Sancak of Hüdavendigâr Province which was constituted in 1867. Banaz, Göbek and Gediz Nâhiyes were created as civil-administrative units (*taksîmât-ı mülkiyece*) within the districts. After a while, in 1871, the district organization was established in Gediz Nâhiye which was then subordinated to Kütahya Sancak. In 1907, nâhiye institutions were established in Karahallı Village, so the number of nâhiyes in Uşak District increased to three. In 1914, Sivaslı Village was transformed into nâhiye as well. These nâhiyes were governed by centrally appointed officials such as nâhiye managers (*müdir*s), finance officers, tax-registrars, clerks... etc. Nâhiye commissions were composed in the nâhiyes as well. In addition to this civil-administrative division in Uşak District, there were four military-administrative bases which were Banaz, Karahallı, Göbek, and Sivaslı Nâhiyes. Within the nâhiyes, the borders of traditional judicial-administrative nâhiyes, which referred to the jurisdiction area of qadi regents, were overlapping that of the civil-administrative nâhiyes. In other words, the regents (qadi regents) from the civil-administrative units, Banaz and Göbek Nâhiyes, were carrying out judicial duties in the region. This situation took place within the framework of the *civil-administrative-military-judicial organization of the region*. The Ottoman central administration took economic-commercial organization of the region into consideration as well. In this juncture, weekly bazaars were set up within the borders of Uşak District, such as in Uşak and Göbek Nâhiye, and Sivaslı and Karahallı villages. These markets indicate the commercial activity centers in Uşak District. To sum up, the pointed organizations of the region are of great importance as they display the priorities in the central government's perception of provinces.

This study, while dwelling on the organization of the region of Uşak District in terms of civil-administrative-military-judicial aspects and development of this organization in course of time, deeply analyzes the administration of nâhiyes. The study is based on the data within a lot of documents in the various classifications present in the Prime Ministry Ottoman Archives and the yearbooks of Hüdavendigâr Province. Besides, the secondary sources are made use of as much as possible in this paper.

Keywords: Uşak district, Göbek nâhiye, Banaz nâhiye, Administration of Civil-Administrative nâhiyes, Civil-Administrative division, Military-Administrative nâhiyes (*Teşkilât-ı Askeriye*), Ottoman provincial administration, Hüdavendigâr province, Kütahya sancak, Abdülhamit II period.

Giriş

İlk olarak 1864 yılında Tuna Vilayeti'nde tatbik edilen vilayet sistemi, 1867 yılından itibaren *Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne*'ye teşmil edildi. Vilayet sistemine, merkezîyetçi bir taşra idaresini tesis amacıyla geçildi (Heper, 1980, s. 89). Bu sebeple eyaletler, alan bakımından küçültüldü. Yerlerine daha küçük alanları kapsayan vilayetler kuruldu. Vilayetlere, daha önceki yıllarda olduğu gibi yönetici olarak yine valiler tayin edildi. Vilayetler, sancaklara/livalara ayrıldı. Sancakların yönetimi mutasarrıflara verildi. Sancakları, kazalar oluşturdu. Kazaların yönetimi için kaymakamlar atandı. Kazalar, nahiyelere ayrıldı. Nahiyelerle ilgili esas düzenleme, 1871 tarihli İdâre-i 'Umûmiye-i Vilâyât Nizâmnamesi ile yapıldı. Nahiyelerin yönetimi, nahiyeye müdürlerine tevdi edildi. Kısaca taşra idaresinde köy/mahalle-nahiyeye-kaza-sancak/liva-vilayet dikey hiyerarşisinde bir yapı oluşturuldu. Bu yapı, varlığını uzun süre muhafaza etti.¹

1 Bu yapı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Findley, 1986, s. 7-14; Kırmızı, 2010, s. 8-12; Çadırcı, 2007, s. 213; Ortaylı, 2000, s. 61-62; Ortaylı, 1979, s. 292; 29 Şevvâl 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i 'Umûmiye-i Vilâyât Nizâmnamesidir, *Düstür*, 1. Tertib, Cilt 1, Matbaa-ı 'Âmir, 1289, s. 625.

Hüdevendigâr Vilayeti, 1867 yılında kuruldu. İlk valisi, 10 Haziran 1867 tarihinde atanan Hüsni Paşa idi.² İlk yıllarda Hüdevendigâr Vilayeti; Kütahya, Karahisar-ı Sâhib, Bursa, Karesi ve Kocaili Sancakları'ndan müteşekkildi.³ Daha sonraki yıllarda Kocaili Sancağı, Hüdevendigâr Vilayeti'nden ayrıldı. Bir ara Karesi Sancağı, vilayet yapıldı. Ancak bu vilayet, daha sonra kaldırıldı. Karesi Sancağı, yeniden Hüdevendigâr Vilayeti'ne bağlandı. Yine daha sonraki tarihlerde merkezi Bilecik olmak üzere Ertuğrul Sancağı kuruldu.⁴

Uşak Kazası, 1867 yılında Kütahya Sancağı'na bağlandı. Uşak Kazası, 1867 yılından önce de Kütahya Sancağı'na bağlıydı. Uşak Kazası'nın bu idarî statüsünün, 16. yüzyıla kadar geri giden bir tarihî mazisi vardı (Özdeğer, 2001, s. 3-4; Tutsak, 1994, s. 310-313; Varlık, 1987, s. 226-230; Baykara, 1988, s. 182-183, 233). Uşak Kazası, uzun süre Kütahya Sancağı'nın bir kazası olarak varlığını muhafaza etti.

Nahiye Kavramı ve Nahiye Yönetimi Hakkında

Tanzimat öncesi dönemde nahiye ıstılahının, genelde iki farklı yaygın kullanım alanı vardı. Öncelikle padişahın adlî-kazâî yetkisini kullanan kadının, vekili olan nâibin, hukukî ve şer'î davalarını bakmakla yükümlü olduğu bölgeyi ifade ederdi (Ortaylı, 2000, s. 98). Dolayısıyla kadı adına hareket eden nâib, adlî-kazâî bir görevliydi. Nahiye de nâibin, adlî-kazâî yetki alanını oluşturan bir birimdi. Bunun yanında Osmanlı klasik döneminde bir de tımar nahiyeleri vardı. Bu da askerî-idarî bir birimdi. Buna göre sancaklar, tımar (dirlik) nahiyelerine ayrılır, bu nahiyelerdeki dirlik sahibi beyler (sipâhiyân, zu'emâ ve has sahipleri), idarî ve askerî bakımdan dirliklerini yönetirlerdi (Ergenç, 2006, s. 127; Armağan, 2011, s. 152-163). Kısaca Tanzimat öncesinde Osmanlı taşra idaresinde iki tür nahiye vardı. Vilayet sistemine geçilmesi ile birlikte nahiye, aynen kaza gibi mülkî-idarî bir anlam kazandı. Bununla birlikte 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne göre; vilayet, liva/sancak, kaza ve köy/mahalle birimleri arasında nahiye yoktu. İlgili nizamname, nahiyeyi, *ba'zı kurânın ictimâ'ından hâsıl olan küçük dâ'ireler hasbe'l-mevki' müstakil kazâ olamayub diğeri bir kazâyâ ilhâken idâre olunur ve bunlar nâhiye itibâr kılınur* şeklinde tanımladı. Bu nizamnamede, nahiyelerin teşkili, organları ve yönetimi hakkında bilgi yer almadı (Ortaylı, 2000, s. 99).⁵ Mülkî-idarî anlamda nahiyeyi, ayrıntılı olarak, 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesi tanımladı. Bu nizamname, nahiyenin yönetimini, statüsünü ayrıntılı olarak tespit etti ve nahiyeyi, taşra idaresinin kazadan sonra gelen bir birimi olarak tasnif etti.

1871 tarihli nizamname, vilayetleri livalara, livaları kazalara, kazaları nahiyelere, nahiyeleri köylere ayırdı. Bu idarî birimlere yönetici olarak sırasıyla valilerin, mutasarrıfların, kaymakamların, müdürlerin ve muhtarların tayinini kararlaştırdı. Bu nizamnameye göre, artık nahiye idaresinin başı ve sorumlusu nahiye müdürü oldu.⁶

2 BOA. A. (DVNS. TVCM. d. 00001, s. 39).

3 BOA. A. (DVNS. TVCM. d. 00001, s. 39. 1867 yılında kurulan diğeri vilayetler için de bkz. BOA. A. (DVNS. TVCM. d. 00001, s. 40-41).

4 1908 yılında Hüdevendigâr Vilayeti'ni; Bursa, Ertuğrul, Kütahya, Karahisar-ı Sâhib ve Karesi Sancakları meydana getirmek-teydi (Baykara, 1988, s. 137).

5 Ayrıca bkz. 7 C 1281/7 Kasım 1864 Vilâyet Nizâmnamesi, *Düstur*, 1. Tertib, Cilt 1, Matba'a-ı Âmire, 1289, s. 608, 4. Madde.

6 29 Şevval 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesidir, *Düstur*, 1. Tertib, Cilt 1, Matba'a-ı Âmire, 1289, s. 625.

1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesi; her kazanın idarî dairesi dâhilinde yer alan köylerle çiftlikleri, yakınlık ve münasebetlerine göre bir veyâhüd daha fazla daireye taksim etti. Bu dairelere nahije adını verdi. Artık her nahiyenin bir idarî merkezi vardı ve nahije oradan idare edilecekti. Nahiyeler dâhilinde en az 500 erkek nüfusun bulunması gerekiyordu.⁷

Nahiyelerin idaresinden sorumlu olan müdürler, aynı zamanda bir istişare organı niteliğindeki nahije idare meclislerinin başkanı idi. Nahije müdürü atanacakların, cinayetle mahkûm olmaması, medenî haklardan kanunen mahrum bırakılmaması, okur-yazar olması, iyi hâli ile tanınması ve 25 yaşından küçük olmaması gerekiyordu.⁸ Nahije müdürlerinin başlıca görevleri, kanunları, nizamları, emirleri ve tenbîhleri ahaliye neşr ve ilan etmek, nüfus, miras, arazi hususlarında meydana gelen gelişmeleri takip etmek, muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerinin yapılmasını sağlamak, bunları teftiş etmek, memurlar aleyhinde yapılacak şikâyetleri tahkik ederek kaymakama bilgi vermek idi. Nahije müdürleri, ayrıca nahiyelerin asayiş ve zâbitasından sorumlu olacaklar, tahsildarlarla mültezimlerin hareketlerini takip edecekler, vergi tevzî pusulalarını muhtarlara -taksim ederek verecekler, vasıtalı ve vasitasız vergilerin toplanmasına nezaret edecekler idi.⁹

Nahije müdürlerini, genelde vilayet valileri tayin ederdi. Dâhiliye Nezareti de bu tayinleri onaylardı. Nahije müdürleri, devletten maaş alırlardı.¹⁰

Uşak Kazası'nın Mülkî-İdarî-Askerî-Adlî Nahiyeleri ve Köyleri

1867 yılında vilayet sistemine geçilmesini müteakip Uşak Kazası'nda, mülkî-idarî bakımdan (*taksîmât-ı mülkiyece*) üç nahije vardı. Bunlar, Banaz, Göbek ve Gediz (Gedüs) Nahiyeleri idi.¹¹ Gediz Nahiyesi, 1871 yılında Uşak Kazası'ndan ayrıldı ve Kütahya Sancağı'na bağlı bir kaza yapıldı.¹² Böylece *taksîmât-ı mülkiyece* Uşak Kazası'nda Banaz ve Göbek Nahiyeleri kaldı. Bu durum, varlığını 1907 yılına kadar sürdürdü. 14 Ocak 1907 tarihli irade-i seniyye ile ahalinin ısrarlı ve özverili çabaları sonucunda merkezi Karahallı Köyü olmak üzere Karahallı Nahiyesi teşkil edildi. Karahallı Nahiyesi'ne, yirmi dört köy bağlandı.¹³ 1914 yılında da Sivaslı Nahiyesi kuruldu.¹⁴ Böylece Uşak Kazası'ndaki mülkî-idarî nahije sayısı dörde çıktı. 15 Mart 1914 tarihinde Kütahya Mutasarrıflığı, Hüdavendigar Vilayeti'ne gönderdiği tahriratta; Uşak Kazası'nda üç mevcuda ilaveten

7 29 Şevval 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesidir, *Düstur*, 1. Tertib, Cilt 1, Matba'a-ı Âmire, 1289, s. 636, 50. Madde.

8 29 Şevval 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesidir, *Düstur*, 1. Tertib, Cilt 1, Matba'a-ı Âmire, 1289, s. 637.

9 29 Şevval 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesidir, *Düstur*, 1. Tertib, Cilt 1, Matba'a-ı Âmire, 1289, s. 637-638.

10 İlber Ortaylı (2000, s. 100), nahije müdürlerinin maaş almadığını, fahrî olarak görev yaptığını, o yerin halkından olduğunu, ihtiyaçlarının ahali tarafından karşılandığını belirtir. Ancak 1880'li yıllardan itibaren nahije müdürleri maaş almakta, yani fahrî olarak görev yapmamakta idi. Ayrıca, o yerin halkından da değildi. Ortaylı, muhtemelen, Tanzimat Dönemi'ndeki durumu kast etmektedir.

11 1870-1871/H.1287 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 147.

12 1870-1871/H.1287 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 87.

13 BOA. İrade, Dâhiliye, 35, 14 Ocak 1907/29 Za 1324. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Çakmak, 2014, s. 3-26.

14 BOA. DH. İUM. 5-4/3, 3 Ağustos 1914/11 N 1332.

on yeni nahiyenin daha kurulması gerektiğini bildirdi. Kütahya Mutasarrıflığı'nın tahriratında mevcut nahiyelerle ilaveten kurulması istenen nahiyeler (köy sayıları ve nüfusları ile birlikte) şöyleydi: Merkez-i kaza ve merkeze bağlı köyler (14 köy, 23998 kişi); Orta Nahiyesi (15 köy, 4508 kişi); Yapağılar Nahiyesi (14 köy, 4525 kişi); Susuzören Nahiyesi (11 köy, 4979 kişi); Mende Nahiyesi (14 köy, 4209 kişi); Umurca Nahiyesi (12 köy, 4447 kişi); Sivaslı Nahiyesi (10 köy, 6722 kişi); Bulkaz Nahiyesi (9 köy, 5165 kişi); Karahallı Nahiyesi (8 köy, 7917 kişi); Has Nahiyesi (9 köy, 4667 kişi); Göbek Nahiyesi (12 köy, 5142 kişi); Büyükoturak Nahiyesi (11 köy, 5136 kişi); Banaz Nahiyesi (15 köy, 4680 kişi); Susuz Nahiyesi (14 köy, 5509 kişi).¹⁵ Neticede Hüdavendigâr Vilayeti, Daimî Encümeni, konuyu görüştü. Bunlardan sadece Sivaslı Nahiyesi'nin kurulmasını uygun buldu. Diğer nahiyelerin kurulmamasının gerekçesi, malî bakımdan *ahvâlin nâ-müsâ'id* olması olarak gösterildi.¹⁶ Akabinde Dâhiliye Nezareti'nin de onayıyla Sivaslı Nahiyesi kuruldu.

Uşak Kazası'nda, *taksimât-ı mülkiyece* teşkil edilen bu nahiyeler yanında, *teşkilât-ı askeriyece* de nahiyeler bulunmaktaydı. Bir başka ifade ile Uşak Kazası, ayrıca redif teşkilatı bakımından dört nahiyeye taksim edilmişti. 1898 yılında Uşak Kazası'nda Karahallı, Banaz, Göbek ve Sivaslı Nahiyeleri vardı. Ayrıca Uşak Kazası merkezine bağlı köylerden oluşan bir birim daha (nahiye) bulunmaktaydı. Buna göre; Karahallı Nahiyesi; Karahallı, oğublu, Karbasan, Kayalı-ı Kebîr, Kayalı-ı Sağır, alyenice, İşhaklar, Hacı, Kırkyaran, Beğ, Kavaklı, Beşeler, Duraklar, Kaykılı, okaklı, Buğdaylı, Gülkuyu, Delihıdırlı, Dumanlı, Karabedirler köylerinden oluşturmaktaydı. Bu 20 köyde; 2233 hane ve 6028 erkek, 6319 kadın nüfus vardı. Karahallı Köyü'nde ise 397 hanede, 1300 erkek, 1200 kadın nüfus bulunmaktaydı.¹⁷

Banaz Nahiyesi; nefis-i Banaz (84 hane, 200 erkek, 220 kadın) ve Öksüz, Yenice, Dumanlar, Oturak-ı Kebîr, Oturak-ı Sağır, Kaplangı, Samara, Hallaclar, Çorum, Hasan, Hatıbler, Ahad, Kavacık, Kayalı, şaban, Ulupınar, Susuz ma'a Hanoğlu, Kızılcaviran, Erciş, Kuştimur, Gömele, Falos (?), Peşecik, Düzlüce, Alapa, Bahadır, Derbend, Kızılhisar, Gedikler, Kızılcaşöğü, Özbekli ve Karakeçili, Balcıdamı, İşlam nâm-ı diğer Susuz köylerinden meydana gelmekteydi. Bu 34 köyde; 1891 hane, 5619 erkek ve 6399 kadın nüfus vardı.¹⁸

Göbek Nahiyesi'ni ise Göbek (706 hane, 1650 erkek, 1800 kadın) ve Selekler, Beđtimur, Emekse, Külçek, Dutluca, Avgan, İlyaslı, Akkeçili, Umurca, Köseler, Sevindikler, Marlık, Karayakublu, Süleymanlı, Tekin, Kalınkilise, Beđmiř, Kıran, Aksaz, Kurudere, İkinciyeñdam, Katırcıalanı, Mildi, ardak köyleri oluşturmaktaydı. Göbek Nahiyesi'nde, 1921 hane, 5156 erkek, 5410 kadın nüfus yaşamaktaydı.¹⁹

Sivaslı Nahiyesi'ni oluşturan köyler ise Sivaslı (232 hane, 763 erkek, 797 kadın), Alıfaklılar, Budaklar, Gögez, iftlik ma'a İrice, Karaboyalık, Akarca, Hacımsultan, Azizler, Göceler, Karalar, Kureyş, Tatar, Yayalar, Sazak, Selçikler, Pınarbaşı, Eldeniz, Bulkaz ma'a Cabbar (?) ve Sülümenli isimlerini taşıtmaktaydı. Bu 20 köyde; 1900 hane, 5658 erkek, 6194 kadın nüfus mevcuttu.²⁰

15 BOA. DH. İUM. 5-4/3, 3 Ağustos 1914/11 N 1332.

16 BOA. DH. İUM. 5-4/3, 3 Ağustos 1914/11 N 1332.

17 BOA. DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315, lef 10/4.

18 BOA. DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315, lef 10/2.

19 BOA. DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315, lef 10/3.

20 BOA. DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315, lef 10/3.

Bu dört nahiyenin dışında Uşak Kazası merkezine bağlı 55 köy daha vardı. Bunlar da Hacı Kadem, Mende, Karaağaç, Çınarcık, Çukurağıl, Kudurgül, Kayaagıl, Eskisaray, Sarıdere, Karabeğli, Hocalar, Yavı, Karahasan, Elmacık, Habibler, Bölme, Kuyucak, Karabol, Kılcan, Akkilise, Dağyenice, Bağbaşı, Yaşamışlar, Kürt, Dağtimur, Sorkun, Ciğerdede, Boyacıoğlu, Güldezler, Çarık, Orta, Gögem ma'a Kıbtiyân, Munkarib, Karacahisar, Zib, Kafırviran, Leşler, Güçer, Kalfa, Karlık, Muharremşah, Kedyünü, Kurutimurlar, İkisaray, Bozğuş, Kırka, Hamidler, Yapağılar, Koyunbeğli, Susuzviran, İmrez, Ovatimurlar, Kabaklar, Selvioğlu ve Nasara (?) köyleri idi. Bu 55 köyde, toplam 2438 hane, 6901 erkek ve 6488 kadın nüfus vardı.²¹

Aynı tarihlerde, yani 1898 yılında, Uşak Kazası'nda *taksîmât-ı mülkiyece*, kaza merkezi (merkez-i kaza) yanında iki nahiyeye vardı.²² Buna göre Uşak kaza merkezi (nahiyesi); Hacıkadem, Mende, Karaağaç, Çınarcık, Çukurağıl, Kudurgül, Kayağıl, Çardak, Eskisaray, Sarıdere, Karabeğli, Selvioğlu, Hocalar, Yavı, Selekler, Balyur, Emekse, Külçek, Tuyluca (?), Avgan, İlyashı, Akkeçili, Umurca, Kösel, Sevindikler, Marlık, Karahasan, Elmacık, Habibler, Ovatimurlar, Bölme, Kuyucak, Karayol, Kılcan, Akkilise, Dağyenice, Bağbaşı, Yaşamışlar, Gürez (?), Dağtimurlar, Sorkun, Ciğerdede, Peçecioğlu (?), Nefere, Güldezler, Şeyhhasan, Çarık, Orta, Gögem ma'a Kıbtiyân, Mansıb (?), Karacahisar, Zib, Kafırviran, Leşler, Göcer, Kalfa, Muharremşah, Kedyünü, Kurutimurlar, İkisaray, Bozğuş, Kabaklar, Kırka, Karlık, Karayakublu, Alifakıhlar, Budaklar, Köksüz (?), Selmanlar, Samadlar, Çiftlik ma'a İrice, Karaboyalık, Akarca, Yapağılar, Hacimsultan, Koyunbeğli, Susuzviran, Tegin, Kayışkilise (?), Azizler, Çoğublu, Karahallı (398 hanede 2600 nüfus), Karıgan (?), Kayalı-ı Kebîr, Kayalı-ı Sağîr, Çalyenice, İshaklar, Has, Kırkyaran, Beği, Kavaklı, Beşeler, Dumanlı, Kaykılı, Çokaklı, Buğdaylı, Gül, Delihıdırlı, Duraklı, Göceler, Karabedirler, Karalar, Karış (?), Tatar, Dedeballar, Yayalar, Sazak, Selçikler, Pınarbaşı, Sivaslı (232 hanede 1560 nüfus), Eldeniz ve Bulkaz ma'a Cabğar (?) köylerinden oluşmaktaydı. Uşak kaza merkezine (nahiyesine) bağlı toplam 112 köy vardı.²³

Banaz Nahiyesi, 5385'i erkek, 6589'u kadın olmak üzere 11982 Müslüman nüfusa sahipti. Bu nüfus, 1937 hanede meskûndü. Banaz Nahiyesi'nin merkezinden başka 35 köyü vardı. Nahiyeye merkezi Banaz Köyü'nde, 84 hane, 420 nüfus bulunmaktaydı.²⁴ Banaz Nahiyesi; İmrez, Öksüz, Yenice, Dumanlar, Oturak-ı Kebîr, Oturak-ı Sağîr, Kaplangı, Samara, Hallaclar, Çorum, Hasan, Hatibler, Ahad, Kavacık, Kaplı (?), Şaban, Ulupınar, Susuz ma'a Hanoğlu, Kızılcaviran, Erhüseyn, Kuştımur, Gömele, İslam, Fuluci (?), Balcıdamı, Beşecik, Düzlüce, Alaba, Bahadır, Derbend, Kızılcahisar, Gedikler, Kızılcaşöğüt, Özbekli ve Karakeçili köylerinden müteşekkildi.²⁵

Göbek Nahiyesi'nde ise 2694'ü erkek ve 2926'sı kadın olmak üzere 5620 nüfus, 1061 hane vardı. Nahiyede, merkezden başka 7 köy mevcuttu. Nahiyeye merkezi, Göbek Kasabası'ydı. Burada 3450 nüfus, 8 mahalle ve 693 hane vardı.²⁶ Göbek Nahiyesi, Beğimiş, Kıran, Aksaz, Kurudere, İkinciyeindam, Katırcık ve Mildî köylerinden oluşmaktaydı.²⁷

21 BOA. DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315, lef 10/1, lef 10/2.

22 *Kazâ-yı mezkûr cem'an 74610 nüfusu hâvî ve Banaz ve Göbek merkez nahiyeleriyle 112'si merkez-i kazâya merbût olmak üzere 154 karye ve 10880 hâneyi şâmindir* (1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 356).

23 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 357-359.

24 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 360.

25 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 360-361.

26 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 361.

27 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 362.

Kısaca Uşak Kazası, *taksımât-ı mülkiye*ce farklı, *teşkilât-ı askeriye*ce farklı taksimata tabi tutuldu.²⁸ Diğer kazalarda da geçerli olan bu farklılık, bazı sorunları da beraberinde getirdi.²⁹

Tanzimat öncesinin adlı-kazaî anlamdaki nahiyesi, 1867 yılı sonrasında şeklen kaybolmuş görünmektedir. Bununla birlikte mülki-ıdarî nahiyeler, aynı zamanda adlı-kazaî nahiyeler olarak görülebilir. Bu mülki-ıdarî nahiyelere, kaza merkezinde şer'î mahkemeye başkanlık eden, hâkim eksikliği sebebiyle aynı zamanda Kaza Bidayet Mahkemesi riyasetinde bulunan ve döneme ait kayıtlarda genelde nâib (bazen de hâkimü'ş-şer') olarak adlandırılan kadının (nâibin), vekilleri tayin edilmekteydi.³⁰ Mülki-ıdarî nahiyelere, tayin edilen bu nâibler (nâib vekilleri), genelde veraset ve aile hukuku kapsamındaki davalara bakmaktaydılar (Ekinci, 2004, s. 268). Kısaca mülki-ıdarî nahiyeler, aynı zamanda adlı-kazaî yetkileri olan nâiblerin yetki alanlarını oluşturmaktaydı. Yani, mülki-ıdarî nahiyelerin sınırları ile adlı-kazaî nahiyelerin sınırları zımnen örtüşmekteydi.

28 Kazaların *taksımât-ı mülkiye* dışında *teşkilât-ı askeriye*ce farklı nahiyelere taksim edilmesi, yani askerî (redif) nahiyeler, Osmanlı klasik dönemindeki tımar nahiyelerini hatırlatmaktadır. Bilindiği üzere Tanzimat öncesinde sancaklar, tımar nahiyelerine ayrılmakta, bu yapıda ehl-i örf idareciler, yani beyler, padişahın icraî yetkisini kullanmaktaydılar. Bunun yanında sancaklarda ayrıca kazalar yer almaktaydı. Kadıların yetki alanlarını ifade eden kazalar dâhilinde ise kadılar, nâiblerini tayin etmekteydiler. Bunun sonucunda kadı nâiblerinin yetki alanlarını ifade eden adlı-kazaî nahiyeler meydana gelmekteydi. Bu konuda doyurucu bilgi ve örnekler için bkz. Ergenç, 2006, s. 127 vd.; Ergenç, 1981, s. 1267; Armağan, 2011, s. 152-163.

29 Nitekim, Hüdavendigâr Vilayeti'ne bağlı Ertuğrul Sancağı'nda, mülki taksımât ile teşkilât-ı askeriye'nin farklı olması çeşitli sorunları beraberinde getirdi. Gerek askere alma işlemlerinde, gerek asker sevkinde ve asker toplamada, mülki ve askerî memurlar büyük zorluklarla karşı karşıya geldi. Bundan dolayı askerlikle ilgili işlerin hızlı ve kolay bir şekilde yapılması için *teşkilât-ı askeriye'nin taksımât-ı idâriyeye tevfiği zarûri* görüldü. Zira Ertuğrul Sancağı, idarî-mülki bakımdan Bilecik, Söğüt, İnegöl ve Yenişehir Kazaları'ndan meydana gelmekteydi. Buna karşılık Ertuğrul Sancağı'nda, sadece Bilecik ve Söğüt Taburları bulunmaktaydı. Bursa ve Akhisar Taburları ise efrâdının büyük kısmını Ertuğrul Sancağı dâhilinden temin ve tedarik etmekteydi. Örneğin İnegöl Kazası, *taksımât-ı mülkiye*ce Ertuğrul Sancağı'nın bir kazasıydı. Bu sebeple ahali, idarî işlerini sancak merkezi Bilecik'te görmekteydi. Buna karşılık askerî bakımdan İnegöl Kazası ahali, ekseriyetle Bursa, kısmen de Söğüt ve Bilecik Redif Taburları'yla alakadardı. Yine Gölpazarı Nahiyesi, idarî bakımdan Ertuğrul Sancağı dâhilinde yer almaktaydı. Ancak ahalinin büyük kısmı, *umûr-ı askeriye*ce İzmit Sancağı dâhilinde bulunan Akhisar Taburu'na bağlıydı. Dolayısıyla *teşkilât-ı askeriye ve mülkiye yekdiğeriyle mütevâfik* değildi. Aksi halde, yani bu iki yapının birbiriyile uyumlu olması durumunda, asker sevkiyatı ve sair hususlarda ahaliye büyük kolaylık sağlanmış olacaktı. Askerî ve mülki memurlar vazifelerini kısa sürede ve kolayca yapabileceklerdi. Bu sebeplerle Ertuğrul Sancağı'nı oluşturan kazaların ya Bilecik ve Söğüt Taburları'nı teşkil etmesi ya da İnegöl ve Yenişehir Kazaları için bir tabur daha ilave edilmesi, Bursa ve Akhisar Taburları için Ertuğrul Sancağı dâhilinden efrâd istenilmemesi için mevcut mülki taksımât ile askerî teşkilâtın tadil edilmesini, Ertuğrul Sancağı Mutasarrıflığı Hüdavendigâr Vilayeti'nden talep etti. Hüdavendigâr Vilayeti, gereğini, 28 Şubat 1914 tarihinde, Dâhiliye Nezareti'ne bildirdi (BOA. DH. İD. 176/53, 6 Nisan 1914/10 Ca 1332). Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Harbiye Nezareti'nden mütalaa istedi. Harbiye Nezareti, Dâhiliye Nezareti'ne 4 Nisan 1914 tarihinde, *taksımât-ı mülkiye ve askeriye'nin yekdiğeriyle tevâfik itmekte olması dolayısıyla düçâr-ı müşkilât olunmakta bulunduğu tevâli iden muhâberâtdan anlaşılması bu nokta-ı nazardan tedkikât icrâsı der-dest bulunduğu icâb idenlere tebliği* şeklinde cevap verdi (BOA. DH. İD. 176/53, 6 Nisan 1914/10 Ca 1332). Daha sonra Dâhiliye Nezareti, aynı minvalde Hüdavendigâr Vilayeti'ne bilgi verdi (BOA. DH. İD. 176/53, 6 Nisan 1914/10 Ca 1332). 1914 yılında benzer sorunlar, Uşak Kazası özelinde de yaşandı. Nitekim Hüdavendigâr Vilayeti, Mülkiye Müfettişliği, Dâhiliye Nezareti'ne bir tahrirat gönderdi. Bu tahrirat; Uşak Kazası'na bağlı köylerden bir kısmının *idâre-i mülkiye ve mu'âmelât-ı askeriyesinin* başka başka mahallere bağlı olmasının mahzurları ve güçlükleri ile bu halin ahalinin sıkıntı çekmesine sebep olduğu ifade edildi. Bu minvalde, mülki taksımât mesele-i mühimmesinin *tesri-i intâcı lüzümü* bildirildi (BOA. DH. İD. 222/4, 25 Kasım 1914/7 M 1333).

30 1870-1871/H.1287 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 87; 1871-1872/H.1288 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 78; 1872-1873/H.1289 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 77; 1879-1880/H.1297 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 121; 1892-1893/H.1310 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 200; 1895-1896/H.1313 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 327; 1896-1897/H.1314 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 261; 1897-1898/H.1315 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 251; 1905-1906/H.1323 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 231; 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 424.

Uşak Kazası'ndaki Hafta Pazarları

Hafta pazarları, yerleşim birimlerinin ticarî cazibelerini, yani çekim güçlerini tespite dair önemli ipuçları verirler. Hafta pazarları, ayrıca yerleşim birimlerinin çevre köylerle ve/veya kazalarla/ nahiyelerle ticarî ilişkilerini görme bakımından önem taşırlar. Yine hafta pazarları, ticarî merkezleri işaret etmeleri ve ticarî merkezlerin gelişimlerini anlamaya yardımcı olmaları bakımından önem arz ederler. Pazarlar, haftanın belirli günlerinde nüfusun toplanma merkezlerini de gösterirler. Bu yerlerin ticarî potansiyelleri hakkında bir fikir verirler.

Uşak Kazası dâhilinde en büyük hafta pazarı, Uşak Kasabası'nda, perşembe günleri kurulmaktaydı. Bu pazara, Uşak köylerinden çok sayıda kişi gelmekte, perşembe günleri pazarda on, on beş bin tüccar, esnaf ve ahali toplamakta ve külliyetli miktarda alış-veriş yapılmaktaydı.³¹

Uşak Kasabası'na sekiz saat mesafede yer alan Karahallı Köyü'nde de bir hafta pazarı vardı.³² Bu hafta pazarının varlığı, mevcut bilgilere göre 1830'lu yıllara kadar geri gitmektedir. 1835 yılında, Perşembe günleri kurulan bu pazarın bâc-ı bâzârı³³, zeametler ve tımarlar dâhilinde değildi ve yıllık geliri, 300-400 kuruştı. Kütahya Sancağı Mütesellimi Halil Kâmilî Ağa, bu pazarın gelirinin mukataa şeklinde, münasip miktar muaccele ve müeccele ile kendisine verilmesini talep etti.³⁴ Bunun üzerine kayıtlara müracaat edildi. Pazarın, Mansûre Hazinesi'ne gelir kaydedildiği anlaşıldı. Sadır olan irade-i seniyye ile pazarın, 13 Mart 1835 tarihinden itibaren 1500 kuruş iltizam bedeline bağlanarak Kütahya Sancağı Mütesellimlerine ihale edilmesi kararlaştırıldı. Akabinde Karahallı Köyü'ndeki bu pazarın geliri (bâc-ı bâzârı), 13 Mart 1835 tarihinden itibaren bir yıllığına, 1500 kuruş bedel ile Kütahya Sancağı Mütesellimi Kapıcıbaşı Halil Kâmilî Ağa'ya iltizama verildi.³⁵ Halil Kâmilî Ağa, bir yıllık iltizam bedeli olan 1500 kuruşu zamanında ödeyeceğine dair Mansûre Hazinesi'ne, 12 Temmuz 1835 tarihinde mühürlü bir borç senedi/memhûr deyn temessükü verdi.³⁶ Karahallı Köyü'ndeki, Kapanaltı isimli mahalde, ahalden Hacı Musa Ağa, 19. yüzyıl başlarında, barakalar şeklinde kırk üç adet ahşap dükkân inşa ettirmişti.³⁷ Bu dükkânların yıllık kira geliri, 20. yüzyıl başlarında yetmiş Osmanlı Lirası idi.³⁸ Seyyar tüccarlar, Kapanaltı isimli yerde, Pazar günleri, mahallî mahsuller ile ticarî emtia satmaktaydılar.

31 1884-1885/H.1302 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 456; 1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 215.

32 1884-1885/H.1302 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 456; 1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 215.

33 Bâc-ı bâzâr, pazarlarda alınıp satılan hayvanlar ile mallardan alınan ticaret vergisidir. Bir başka ifade ile *yalnız pazarlarda satılan eşyâdan, mîkdârına göre mu'ayyen nisbetlerde alınan bir mu'âmele vergisidir* (İnalçık, 1987, s. XXVII). Bu vergi hakkında ayrıca bkz. Şen, 1996, s. 90-91.

34 BOA. Cevdet, Belediye, 5024.

35 Osmanlı Devleti'nde uzun süre uygulamada kalan iltizam sistemi, vergi toplama işlerinin, belirli bir bedel karşılığında, muayyen bir süre için özelleştirilmesini ifade eder. Mukataaların vergilerini toplama işi, müzayede usulü ile ihaleye çıkarılır, en yüksek teklifi veren kişi iltizam alır. İltizam sistemi/usulü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Genç, 2002, s. 101-103.

36 BOA. Cevdet, Maliye, 4326.

37 BOA. DH. MKT. 2795/24, 17 Nisan 1909/26 Ra 1327, lef 1.

38 BOA. ŞD. 1596/6, 19 Eylül 1906/30 B 1324; BOA. DH. MKT. 2795/24, 17 Nisan 1909/26 Ra 1327.

Uşak Kasabası'na altı saat mesafede bulunan Göbek Kasabası'nda da Cumartesi günleri bir hafta pazarı kurulmaktaydı. Civardaki köylerin ahalisi, alış-veriş yapmak üzere her hafta, bu pazara gelmekteydi.³⁹

Uşak Kazası dâhilindeki bir diğer hafta pazarı, Sivaslı Köyü'nde kurulmaktaydı. 1889 yılında Sivaslı ahalisi, köylerinin nüfusunun arttığını, önemli bir yerde bulunduğunu ve çevredeki pazarlara uzak bir mevkide yer aldığını gerekçe göstererek, Sivaslı'da, Pazartesi günleri bir hafta pazarı kurulmasına müsaade edilmesini talep etti. Sivaslı ahalisinin bu talebini, Uşak Kazası, Kütahya Sancağı ve Hüdavendigâr Vilayeti İdare Meclisleri müzakere etti ve uygun buldu. Akabinde Hüdavendigâr Vilayeti, gereğini ve söz konusu pazarın, 24 Temmuz 1870 tarihli tahrirat gereğince, herkesin kolayca alış-veriş yapabileceği köyün uygun bir yerinde kurulacağını Dâhiliye Nezareti'ne bildirdi.⁴⁰ Sivaslı Köyü'ndeki bu pazarın kuruluş tarihi, kesin olarak tespit edilememektedir. Bu pazarının, Cuma günleri kurulduğu anlaşılmaktadır.⁴¹

Kısaca Uşak Kazası dâhilinde Uşak Kasabası'nda, Göbek Kasabası'nda ve Karahallı ve Sivaslı Köyleri'nde birer tane hafta pazarı kurulmaktaydı. Kaza ahalisi, mahallî alış-verişlerini bu pazarlarda yapmaktaydı.

Uşak Kazası ve Mülkî-İdarî Nahiyeleri Hakkında Demografik, İktisadî vb. Bilgiler

1875-1876 yıllarında Uşak merkez ve merkeze bağlı köylerinde, 620 dükkân, 10 kahvehane, 2 kaplıca hamamı, 8 han, 112 köy, 9 mahalle, 12860 hane, 2 kilise, 100 mektep, 15 mescit, 100 cami, 537 Gayr-i Müslim erkek nüfus, 25878 Müslim erkek nüfus vardı.⁴² Banaz Nahiyesi'nde ise 3 dükkân, 3 kahvehane, 34 köy, 1386 hane, 2 mektep, 5 mescit, 4 cami, 5872 erkek Müslüman nüfus bulunmaktaydı.⁴³ Göbek Nahiyesi'nde de 110 dükkân, 5 kahvehane, 1 han, 3 köy, 5 mahalle, 680 hane, 2 mektep, 2 mescit, 5 cami, 4891 Müslüman erkek nüfus vardı.⁴⁴

1889-1890 yıllarında Uşak merkeze bağlı 112, Banaz Nahiyesi'nde 38, Göbek Nahiyesi'nde 9 olmak üzere Uşak Kazası'nda toplam 159 köy bulunmaktaydı.⁴⁵ 1892-1893 yıllarında ise Uşak Kazası, doğrudan doğruya kaza merkezine bağlı 112 köy ile Göbek ve Banaz Nahiyeleri'ni haviydi. Uşak Kazası'nda toplam 160 köy vardı. Kazanın toplam nüfusu, 73772 kişi idi. Bu nüfusun, 36578 kişisi erkek, 37194 kişisi kadındı. Kaza dâhilinde 12909 hane vardı. Uşak Kazası'nın başlıca iskelesi İzmir şehriydi. Uşak, Gediz'den geçmek üzere Kütahya'ya bir şose yol ile bağlıydı. Uşak merkezine bağlı köylerde 7343 hane, 20331'i erkek ve 21061'i kadın olmak üzere toplam 41392 nüfus bulunmaktaydı.

39 BOA. DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328. Bu hususta ayrıca bkz. 1884-1885/H.1302 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 456; 1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 215.

40 BOA. ŞD. 1548/36, Hüdavendigâr 2/301, 6 Ağustos 1889/9 Z 1306. Bir yerde hafta pazarı kurulması, mutlaka merkezî idarenin iznine bağlıydı (Ortaylı, 2000, s. 173, 207).

41 BOA. DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328.

42 1875-1876/H.1292 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 150.

43 1875-1876/H.1292 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 150.

44 1875-1876/H.1292 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 150.

45 1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 213, 217.

Banaz Nahiyesi, 38 köyden meydana gelmekteydi. Nahiyenin toplam nüfusu, 6768'i erkek, 6483'ü kadın olmak üzere 13251 kişiydi. Bu nüfusun tümü Müslüman'dı. Göbek Nahiyesi'nde ise 9 köy vardı. Nahiyenin toplam nüfusu, 2544'ü erkek, 2579'u kadın olmak üzere 5123 kişiydi. Nahiye dâhilinde toplam 1010 hane vardı. Nahiye merkezi Göbek Kasabası'nda, altı mahalle vardı. Bu mahallelerin toplam nüfusu, 1675'i erkek, 1744'ü kadın olmak üzere 3419 kişiydi. Göbek Kasabası'nda, 689 tane de hane mevcuttu.⁴⁶ Uşak Kasabası'nda ise on bir mahalle vardı. Bu mahallelerin toplam nüfusu da, 6633'ü erkek, 6451'i kadın olmak üzere 12684 kişiydi.⁴⁷

1896-1897 yıllarında Uşak Kazası'nın nüfusu, 35486'sı erkek, 38387'si kadın olmak üzere toplam 73873 kişiydi.⁴⁸

1898-1899 yıllarında Uşak Kazası'nda 32133'i erkek, 34622'i kadın olmak üzere 66755 Müslüman, 767'i erkek, 781'i kadın olmak üzere 1548 Rum, 317'si erkek, 339'u kadın olmak üzere 656 Ermeni nüfus yaşamaktaydı. Kazanın toplam nüfusu, 74610 kişiydi. Uşak Kazası'nda Banaz ve Göbek Nahiyeleri vardı. Kaza dâhilinde 112'si kaza merkezine bağlı olmak üzere 154 köy ve 10880 hane vardı. Uşak Kasabası, kazanın merkezi idi. Vilayet merkezi Bursa'ya elli dört, Liva merkezi Kütahya'ya yirmi dört saat mesafede bulunmaktaydı. Kasabanın etrafı, bağ ve bahçelerle süslüydü. Kazanın havası çok güzel, suyu oldukça tatlı ve boldu.⁴⁹

Uşak Kasabası'nda, 5054'ü erkek ve 5583'ü kadın olmak üzere 10637 Müslüman, 767'si erkek ve 781'i kadın olmak üzere 1548 Rum, 317'si erkek ve 339'u kadın olmak üzere 656 Ermeni nüfus vardı. Kasabanın toplam nüfusu, 12841 kişiydi. Uşak Kasabası'nda 2431 hane, 11 mahalle, 16 cami, 14 mescit, 6 türbe, 11 medrese, 2 kilise, 11 han, 5 hamam, 58'i su ile 59'u buharla çalışan un değirmenleri, bir hastane, bir eczahane, bir silahhane, kilim ve halı iplerini boyamaya mahsus 20 boyahane, 15 debbağhane, bir hükümet konağı, bir depo, bir telgraf ve postahane, birer Düyûn-ı Umûmiye, Bank-ı Osmanî, Reji, Beledî, Zâbita ve Polis Dairesi, 70 öğrencisi olan bir erkek rüştiye mektebi, 350 öğrencisi olan 4 ibtidâî ve sıbyan mektebi vardı. 1897 yılında demiryolu, Uşak ve Karahisar-ı Sâhib'e kadar inşa edildi. Kısa süre sonra da Konya ve Ankara hatlarıyla Karahisar-ı Sâhib'te birleştirildi. Böylece Uşak Kasabası, Anadolu dâhilindeki birçok kasaba ve özellikle Batı Anadolu'nun en önemli ihracat ve ithalat limanı olan İzmir şehriyle ulaşım bakımından bütünleşti.⁵⁰

Banaz Nahiyesi'nde, 5385'i erkek ve 6589'u kadın olmak üzere toplam 11982 Müslüman nüfus yaşamaktaydı. Nahiyede 1937 hane ile merkezinden başka 35 köy bulunmaktaydı. Banaz Nahiyesi'nde 38 cami ve mescit, 2 medrese, 50 dükkân, 30 değirmen, 678'i erkek, 363'ü kız olmak üzere toplam 1041 öğrencinin okuduğu 38 ibtidâî ve sıbyan mektebi vardı. Nahiye merkezi, Uşak Kasabası'na 6, Kütahya'ya 18 saat uzaklıkta bulunan Banaz Köyü idi. Banaz Köyü'nde 420 nüfus, 84 hane vardı.⁵¹ Banaz Nahiyesi dâhilindeki Kavacık Köyü'nün Gümüşgediği ve Pamukluk mevkilerinde, zengin bir demir madeni keşfedildi. Yine Banaz Nahiyesi'ne bağlı Ulupınar Köyü'nde bir amyant madeni vardı.

46 1892-1893/H.1310 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 366-371.

47 1892-1893/H.1310 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 367.

48 1896-1897/H.1314 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 420-421.

49 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 356.

50 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 357.

51 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 360.

Önceki yıllarda işletilen bu maden, daha sonra terk edildi. Banaz Nahiyesi dâhilinde ayrıca Hamam Boğazı mevkiinde kükürtlü bir ılıca vardı.⁵²

Göbek Nahiyesi'nde ise 2694'ü erkek ve 2926'sı kadın olmak üzere toplam 5620 nüfus, 1061 hane vardı. Nahiye merkezi Göbek Kasabası idi. Nahiye 7 köy, 11 cami, 175 dükkân, 2 han, 570'i erkek ve 350'si kız olmak üzere toplam 920 öğrencisi bulunan 25 mektep vardı. Arazisi verimli olduğundan nahiye, her türlü hububat, bol miktarda pamuk, afyon, palamut ve mazı yetişmekteydi. Nahiye merkezi Göbek Kasabası, Uşak Kasabası'na altı, Kütahya'ya otuz saat mesafedeydi. Göbek Kasabası'nın 3450 nüfusu, sekiz mahallesi ve 693 hanesi vardı. Nahiye dâhilindeki Aksaz Köyü civarında, suyu kükürtlü bir ılıca bulunmaktaydı.⁵³

1906-1907 yıllarında Uşak Kazası dâhilinde Banaz ve Göbek Nahiyeleri mevcuttu. Kaza dâhilinde 154 köy vardı.⁵⁴ Uşak Kazası'nın nüfusu, 89145 kişiydi. Bu nüfusun 85594'ü Müslüman'dı.⁵⁵ Uşak Kazası'nın doğusunda bulunan Banaz Nahiyesi'nin merkezi, Banaz Köyü idi. Banaz Nahiyesi'nde, ormanlar fazla olduğundan, çok sayıda hızarhane vardı. Ayrıca Hamam Boğazı'nda karbonatlı maden suları vardı.⁵⁶

Uşak Kazası'nın güneyinde bulunan Göbek Nahiyesi'nin merkezi, Göbek Kasabası idi. Verimli olan Göbek Nahiyesi arazisinde her tür hububat, bol miktarda pamuk, afyon, palamut ve mazı yetişmekteydi. Nahiye dâhilinde yer alan Aksaz Köyü civarında suyu kükürtlü bir ılıca vardı. Bu sebeple burada bir hamam inşa edilmişti. Bu ılıca, özellikle cilt hastalıkları için şifa kaynağıydı.⁵⁷

Taşrada Devlet Otoritesinin Tecelligâhları: Uşak Kazası'ndaki Nahiye Hükümet Konakları

Hükümet konakları, 19. yüzyıl Osmanlı taşrasında tatbik edilen merkezîyetçi politikalara muvâzî olarak inşa edilen ve devletin tüm varlığı ile tecelli ettiği resmî yapılarıdır. Tanzimat Dönemi'yle birlikte idarî birimlerde hükümet konakları inşa edilmeye başlandı. Önceleri müdür konağı olarak adlandırılan kazalardaki resmî binalar, sonraki yıllarda hükümet konağı olarak adlandırıldı. Hükümet konaklarının inşası, şehirlerin yapılarında önemli değişiklikleri beraberinde getirdi. Osmanlı şehirlerinin geleneksel merkezlerini oluşturan ulu camiler ve bedestenler/çarşılar⁵⁸ yanında, hükümet konakları yeni bir merkezin, yani idarî merkezin doğmasına sebep oldu. İdarî merkezlerin doğması ile şehirlerin geleneksel merkezleri eski önemlerini yitirdi. 19. yüzyıl sonlarında demiryollarının inşası ile birlikte şehirlerde bir başka merkez, yani protokol merkezleri doğdu. Kısaca 19. yüzyıl sonlarında Osmanlı şehirlerinde, geleneksel nitelikteki dinî ve ticarî merkezler yanında, idarî ve protokol

52 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 361.

53 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 361-362.

54 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 199.

55 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 425.

56 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 427-428.

57 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 428.

58 Osmanlı Klasik Dönemi'nde bedestenlerin/çarşıların ve camilerin şehirlerdeki egemen öğeler olduğuna dair açıklayıcı bilgi için bkz. Ergenç, 1978, s. 106-107; İnan, 1997, s. 125-126.

merkezleri oluştu. Sayıları sürekli artan devlet memurlarının resmî işlerini yaparken ihtiyaç duyduğu fizikî mekân gereksinimini karşılama pratik amacıyla inşa edilen hükümet konakları, şehirlerin fizikî gelişim istikametlerini de etkilediler.⁵⁹

Kaza merkezi Uşak Kasabası'nda Tanzimat Dönemi'nde bir hükümet konağı inşa edildi. Tanzimat Dönemi'nde müdür konağı olarak adlandırılan bu resmî bina, zamanla önemli tamirler geçirdi. Aybeğ Mahallesi'nde inşa edilen hükümet konağı, Uşak'ta, devlet otoritesinin görünen yüzünü oluşturdu. Aynı zamanda Uşak Kasabası'nda yeni bir merkezin, yani idarî merkezin doğmasına sebep oldu. Böylece kasabada, Ulu Camii ve Bedesten-Çarşı etrafındaki dinî ve ticarî merkezler yanında, hükümet konağı etrafında yeni bir merkez, yani idarî merkez oluştu.⁶⁰

1867 yılından itibaren nahiye statüsünde olan Banaz Nahiyesi'nde, uzun süre müstakil bir hükümet konağı binası yoktu. Bu eksiklik, kiralanan binalar vasıtasıyla giderildi. Nitekim hükümet konağı olarak kiralanan bir bina, çıkan yangından büyük zarar gördü. Bunun üzerine yanan binanın yerine, yenisinin inşası kararlaştırıldı. Bu süre zarfında resmî işlerin aksamaması amacıyla hükümet konağı olarak kullanılmak üzere aylık 60 kuruş bedelle bir hane kiralandı. Yeni binanın kiralınması hususunu, Uşak Kaymakamlığı görüştü ve münasip buldu. Akabinde kira bedelinin ödenmesi için müsaade istendi. Hüdavendigâr Vilayeti de, ilgili binanın hükümet konağı olarak kullanılmak üzere aylık 60 kuruşa kiralınmasını uygun buldu. Ancak kira bedeli için bütçede karşılık olmadığını, ayrıca bütçe haricinde para harcanmasını irade-i seniyye ile yasak olduğunu Dâhiliye Nezareti'ne bildirdi. Aynı zamanda Dâhiliye Nezareti'nden gereğini talep etti. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Sadaret'e bir tahrirat yazarak, söz konusu kira bedeli için bütçede karşılık olmadığını ve bütçe haricinde para sarfının irade-i seniyye ile yasak olduğunu ifade etti ve konunun Şûrâ-yı Devlet'te müzakere edilmesini istedi. Neticede Şûrâ-yı Devlet, Dâhiliye Dairesi, konuyu müzakere etti.⁶¹ Söz konusu haneye, hangi tarihler arasında kira bedeli ödeneceği bilgisine ihtiyaç duydu. Bunun üzerine mahalliyle yazışma yapıldı. Hüdavendigâr Vilayeti, ilgili haneye, 17 Aralık 1886 ile 11 Mart 1888 tarihleri arasında kira bedeli ödeneceğini, bunun da *dâhiliye muvâzenesinin seneleri açığına ve zuhûrât tertibine ilâveten*

59 19. yüzyılda, özellikle ikinci yarısında, şehirlerde oluşan yeni merkezler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aktüre, 1985, s. 896; Avcı, 2004, s. 244-245; Avcı, 2011, s. 188; Aktüre, 1978, s. 140, 217, 220.

60 26 Aralık 1850 tarihinde, Uşak Kazası Müdür Konağı'nın tamiri gündeme geldi. Müdür Konağı'nın tamire muhtaç mahalleri için 1965,5 kuruş sarf edilerek, tamirata gerçekleştirildi. Ancak kısa süre sonra konağın çoğu yeri yeniden tamire muhtaç hale geldi. Bu defa da 4787,5 kuruş sarf edilerek, konak ikinci defa tamir edildi (BOA. İrade. Meclis-i Vâlâ, 6063, 11 Ocak 1851/8 Ra 1267). Uşak Kasabası'ndaki idarî merkezi teşkil eden konak, 1863 yılında hariciye dairesinde çıkan yangın sebebiyle yandı. Yangının söndürülmesi için zaptiye neferleri, memurlar ve ahali, büyük bir çaba gösterdi. Ancak rüzgârın şiddeti ve konağın eski olması sebebiyle yangının kısa sürede söndürülmesi mümkün olmadı. Bununla birlikte yangında, hükümet konağı yanındaki hapisane, zaptiye odaları ve dâhiliye dairesi zarar görmeden kurtarılabilir. Yangında malî kayıtlar ve defterler, resmî yazışmalar, tahsil edilmiş olan 1500 kuruş, arazi tapu senetlerinin tümü ve Uşak Kazası müdürünün üç adet atıyla silahları ve eşyası tamamen yandı (BOA. MVL. 656/54, 17 Eylül 1863/3 R 1280). Yangın sonrası tamir edilen Uşak Hükümet Konağı, daha sonraki yıllarda da çeşitli tamirler geçirdi. 1891 yılında idare meclisi mefrûşâtı ve hükümet konağı merdiven ayakları tamir edildi. Bunlar için 2194 kuruş sarf edildi. 2194 kuruşun 1010,5 kuruşu kilim ücreti idi. Bu meblağın tamamının Kütahya Sancağı'nın 1307 (13 Mart 1891-12 Mart 1892) senesi tamirât tertibinden ve geri kalan 1183,5 kuruşun bir kısmının 1307 (13 Mart 1891-12 Mart 1892) senesi mefrûşât tertibinden ve diğer kısmının da müstamel eski mefrûşâtın satışından elde edilecek gelirden karşılanması için Hüdavendigâr Vilayeti, Dâhiliye Nezareti'nden müsaade istedi. Dâhiliye Nezareti, bu talebi uygun buldu. Hüdavendigâr Vilayeti'ne gereğini bildirdi (BOA. DH. MKT. 1920/69, 8 Şubat 1892/9 B 1309; BOA. DH. MKT. 1895/10, 29 Kasım 1891/26 R 1309). 1902 yılında da Uşak Kazası Hükümet Konağı ile Hükümet Konağı'nın yakınında bulunan hapisanenin tamirine ihtiyaç duyuldu (BOA. DH. MKT. 597/50, 19 Ekim 1902/16 B 1320).

61 BOA. ŞD. 1546/7, Hüdavendigâr 2/191, 19 Ocak 1888/5 Ca 1305.

ve 1304 senesi muvâzenesine idhâlen ödenmesi gerektiğini bildirdi.⁶² Akabinde Dâhiliye Nezareti, Sadaret'ten harcama izninin verilmesini talep etti.⁶³ Sadaret, konuyu, yine Şûrâ-yı Devlet'te havale etti. Konuyla ilgili evrakı tekrar görüşen Şûrâ-yı Devlet, hükümet konağı olarak kullanılmak üzere kiralanan binaya söz konusu tarihler arasında, mecredi 19 kuruş hesabıyla, aylık 57 kuruş kira bedeli ödenmesini uygun buldu. Daha sonra Dâhiliye Nezareti, Maliye Nezareti'ne, ilgili hane için 17 Aralık 1886 ile 11 Mart 1888 tarihleri arasında toplam 847,5 kuruş kira bedeli ödeneceğini, bunun 163,5 kuruşunun 1302 (13 Mart 1886-12 Mart 1887), geri kalan 684 kuruşunun da 1303 (13 Mart 1887-12 Mart 1888) seneleri Dâhiliye Tahsîsâtı'na mahsûben Hüdavendigâr Vilayeti'nin 1302 (13 Mart 1886-12 Mart 1887) ve 1303 (13 Mart 1887-12 Mart 1888) seneleri vergi gelirlerinden havâleten ödenmesi gerektiğini bildirdi.⁶⁴ Dâhiliye Nezareti, ayrıca Hüdavendigâr Vilayeti'ne, malumat verdi. Gerekli olan iki adet havalenamenin gönderileceğini ifade etti. Aynı zamanda gereğinin yapılmasını emretti.⁶⁵

Sonraki yıllarda da Banaz Nahiyesi'nde hükümet konağı olarak kullanılacak binaların temininde kiralama yöntemi kullanılmaya devam edildi. 1892 yılında ise bir hükümet konağı binasının inşası yeniden kararlaştırıldı. 8000 kuruş masrafla, üç-dört odalı bir hükümet konağı inşası için İstanbul'dan izin istendi ve gerekli müsaade alındı. Ancak inşaata başlanılma aşamasında iken, Banaz eşrâfından Hacı Mehmet Efendizâde Hacı Mehmet Ali Efendi, sekiz odalı bir konağını, hükümet konağı olarak kullanılmak üzere bağışladı. Böylece Banaz Nahiyesi'nde hükümet konağı sorunu çözüldü. Bunun üzerine Banaz Nahiyesi Müdürü, bu iftihâr vesilesi olarak görülen hizmetine karşılık Hacı Mehmet Ali Efendi'nin sâlise rütbesi ile taltifini gündeme getirdi.⁶⁶

Arşiv vesikalarında, Göbek Nahiyesi hükümet konağı ile ilgili herhangi bir sarıh bilgi yoktur. Bu sebeple genelde zâbita-ı mülkiye memurluğu ile idare edilen Göbek Nahiyesi'nde, müstakil bir hükümet konağı binasının inşa edilmediğini, bu ihtiyacın kiralanan binalarla karşılandığını tahmin etmek mümkündür.

1907 yılında kurulan Karahallı Nahiyesi'nde de bir hükümet dairesinin varlığı bilinmektedir. Ancak bu hükümet dairesi hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir.⁶⁷

2. Meşrutiyet Dönemi'nde nahiye teşkilatı kurulan Sivaslı Nahiyesi'nin merkezi olan Sivaslı Köyü'nde de müstakil bir hükümet konağı binası yoktu. Bir dükkânın üzerindeki dar ve muntazam olmayan bina, hükümet konağı olarak kullanıldı. Bu durum, resmî işlerin aksamasına sebep oldu. Ayrıca jandarmaların ve hayvanlarının ikametine mahsus bir yer yoktu. Bu sebeple jandarmalar ve hayvanları, müteferrik bir surette bulunmaktaydı. Bu mahzurları ortadan kaldırmak amacıyla, bir hükümet konağı inşası için Sivaslı, Hacım Sultan, Kureyş ve sair köyler ileri gelenleri, aralarında 80000 kuruş para topladılar. Bu para ile Sivaslı Nahiyesi merkezinde bir hükümet konağı binası inşa etmek istediklerini ve kendilerine gerekli iznin verilmesini, arzuhal takdim ederek ifade ve talep ettiler. Konu, 14 Ekim 1917 tarihinde Uşak Kazası İdare Meclisi'nde müzakere edildi. Sivaslı Köyü'nün bulunduğu konum itibarıyla nahiye merkezi yapıldığı, ancak Sivaslı'da müstakil bir

62 BOA. DH. MKT. 1492/25, 6 Mart 1888/22 C 1305.

63 BOA. DH. MKT. 1483/80, 7 Şubat 1888/24 Ca 1305.

64 BOA. DH. MKT. 1492/2, 6 Mart 1888/22 C 1305.

65 BOA. DH. MKT. 1492/25, 6 Mart 1888/22 C 1305; BOA. DH. MKT. 1500/62, 12 Nisan 1888/30 B 1305.

66 BOA. DH. MKT. 1910/50, 11 Ocak 1893/30 Kânûn-ı evvel 1308.

67 Ahenk Gazetesi, 3392, 10 Eylül 1907/28 Ağustos 1323.

hükümet konağı binası olmadığı, bu sebeple güçlük çekilmekte olduğu ve *orada dahi şân ve şeref-i milletimizle mütenâsib bir hükümet konağının inşâsının* gerekli olduğu anlaşıldı. Eşrafın, talebi uygun bulundu. Akabinde Uşak Kazası İdare Meclisi'nin aldığı karar, mazbata ile Kütahya Mutasarrıflığı'na bildirildi. Kütahya Sancağı İdare Meclisi, konuyu, 3 Aralık 1917 tarihinde müzakere ederek, eşrafın talebini, yerinde buldu.⁶⁸ Dâhiliye Nezareti de bu mahallî talebi, uygun buldu. Dâhiliye Nezareti, akabinde Kütahya Mutasarrıflığı'na, Cem'-i İ'ânât Nizamnamesi'nin ilgili maddelerine göre gereğinin yapılmasını emretti.⁶⁹ Ancak hükümet konağı binasının inşasına yönelik bu mahallî teşebbüs, kuvveden fiile geçirilemedi.⁷⁰

Banaz Nahiyesi Müdürleri ve Banaz Nahiyesi'ndeki Diğer Devlet Memurları

Banaz Nahiyesi, 1867 yılından itibaren sürekli müdür tarafından idare edildi. Banaz Nahiyesi'nde, şehirleşme görülmediğinden belediye teşkilatı kurulmadı.⁷¹ Nahiyede, devleti temsil eden başlıca görevliler; nahiyeye müdürü, nâib (nâib vekili), kâtip, mal kâtipi, tapu kâtipi/memuru, vergi kâtipi, vukuât kâtipi, aşar memuru, aşar memuru kâtipi, kereste ondalık memuru ve sandık emini idi.

1870-1871 ve 1871-1872 yıllarında müdür Mehmet Mecdi Efendi, nâib Halil Efendi, kâtip Abdullah Efendi, tapu kâtipi Süleyman Efendi idi.⁷² 1872-1873 yıllarında ise müdür Ali Ağa, nâib Halil Efendi, kâtip Abdullah Efendi idi. Ayrıca bir de vukuât kâtipi vardı.⁷³ 1873-1874 yıllarında ise müdür İsmail Ağa, nâib Mustafa Efendi, kâtip Abdullah Efendi, vukuât kâtipi Mustafa Efendi idi.⁷⁴ 1874-1875 yıllarında müdür Mustafa Ağa, kâtip Abdullah Efendi, vukuât kâtipi Mestan Efendi idi.⁷⁵ 1875-1876 ve 1876-1877 yıllarında müdür Ali Efendi, kâtip Abdullah Efendi, vukuât kâtipi Mestan Efendi idi.⁷⁶ 1877-1878 ve 1878-1879 yıllarında müdür Mehmet Tevfik Efendi, kâtip Abdullah Efendi, vukuât kâtipi Mestan Efendi idi.⁷⁷ 1878-1879 yıllarında müdür Hüseyin Efendi, vukuât kâtipi Şefik

68 BOA. DH. İ.UM. 11-4/6-3, 10 Şubat 1918/28. 4. 1336, lef 4.

69 BOA. DH. İ.UM. 11-4/6-3, 10 Şubat 1918/28. 4. 1336, lef 1. 28 Muharrem 1334/23 Teşrin-i sâni 1331/6 Aralık 1915 tarihli Cem'-i İ'ânât Nizamnamesi için bkz. *Düstur*, Tertib-i sâni, Cilt 8, Evkâf Matbaası, İstanbul 1928, s. 190-196.

70 *Sivaslı Nahiyesi Hükümet Konağı icârî tahsîsât-ı şehriye 100 guruş* (BOA. DH. MB. HPS. M. 42/1, 25 Mart 1920/5 B 1338).

71 Uşak Kazası dâhilindeki Karahallı ve Sivaslı Nahiyeleri'nde, belediye teşkilatı 2. Meşrutiyet Dönemi'nde kuruldu. Sivaslı ve Karahallı Nahiyeleri *devâ'ir-i belediyeleri* 1333 senesi muvâzeneleri için bkz. BOA. DH. UMVM. 148/36, 31 Mayıs 1917/9 Ş 1335.

72 1870-1871/H.1287 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 87; 1871-1872/H.1288 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 78.

73 1872-1873/H.1289 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 77.

74 1873-1874/H.1290 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 84.

75 1874-1875/H.1291 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 80.

76 1875-1876/H.1292 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 87; 1876-1877/H.1293 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 84.

77 1877-1878/H.1294 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 84; 1878-1879/H.1295 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 84.

Efendi, nâib vekili Arif Efendi idi.⁷⁸ 1879-1880 yıllarında müdür İzzet Bey, nâib vekili Eşref Efendi, kâtip Abdullah Efendi, vukuât kâtibi Şefik Efendi idi.⁷⁹ 1883-1884 yıllarında müdür Osman Vehbi Efendi, tahrirat kâtibi Mustafa Efendi, aşar memuru Ahmet Efendi, aşar memuru kâtibi Nuri Efendi, ma'a tahrir vergi kâtibi Mehmet Ali Efendi idi.⁸⁰ 1885-1886 yıllarında müdür Yusuf Ziya Efendi, nâib vekili Mehmet Efendi, tahrirat kâtibi Ali Efendi, vergi kâtibi Mehmet Ali Efendi, tapu memuru Hacı Ali Efendi ve sandık emini Ali Efendi idi.⁸¹ 1887-1888 yıllarında müdür Yusuf Ziya Efendi⁸², mal kâtibi Ali Efendi, vergi kâtibi Mehmet Ali Efendi, sandık emini Hilmi Efendi idi. Bir de tapu memuru vardı.⁸³ 1889-1890 yıllarında müdür, nâib vekili yanında vergi kâtibi Şefik Efendi, tahrirat kâtibi Ali Efendi görevliydi.⁸⁴ 1890-1891 yıllarında müdür Yusuf Ziya Efendi, nâib ... Efendi, kâtip Ali Efendi, sandık emini Ali Efendi, tapu kâtibi Mustafa Efendi idi.⁸⁵ Bu arada Ali Rıza Efendi, Banaz Nahiyesi Müdürlüğü'ne atandı. Ali Rıza Efendi, 13 Mayıs 1892 tarihinde Kastamonu Vilayeti dâhilindeki Abana Nahiyesi müdürlüğüne becâyışle tayin edildi.⁸⁶ 1892-1893 yıllarında müdür Ali Fevzi Efendi⁸⁷, kâtip Ethem Efendi, vergi kâtibi Şükrü Efendi idi. Bir de nâib vekili vardı.⁸⁸ 1893-1894 yıllarında müdür Ali Fevzi Efendi, vergi kâtibi Şükrü Efendi, kâtip İbrahim Efendi, sandık emini Hacı Mehmet Efendi idi. Ayrıca bir de nâib vekili görev yapmaktaydı.⁸⁹ 1894-1895 yıllarında müdür Yusuf Ziya Efendi, nâib vekili Şâkir Efendi, vergi kâtibi Hakkı Efendi, kâtip Ali Efendi, sandık emini Hacı Mehmet Efendi idi.⁹⁰ 1895-1896 yıllarında müdür Yusuf Ziya Efendi, nâib vekili Sadık Efendi, kâtip

78 1878-1879/H.1296 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 94, 116, 153-154.

79 1879-1880/H.1297 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 121.

80 1883-1884/H.1301 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 173.

81 1885-1886/H.1303 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 303.

82 1886 yılında Banaz Nahiyesi müdürü Yusuf Ziya Efendi'nin ehliyet ve iktidarı, nahiyenin büyüklüğü ile mütenâsip görülmedi. Buna karşılık Göbek Nahiyesi zâbıtâ memuru Mehmet Nurettin Efendi'nin çalışmaları başarılı bulundu. Bu sebeplerle her ikisinin becâyışlerini, Hüdavendigâr Vilayeti, Dâhiliye Nezareti'ne bildirdi. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigâr Vilayeti'nden Yusuf Ziya Efendi'nin ahvâli ve ehliyetsizliği hakkında ayrıntılı bilgi istedi (BOA. DH. MKT. 1389/10, 2 Ocak 1887/6 R 1304). Akabinde Hüdavendigâr Vilayeti, Dâhiliye Nezareti'ne gerekli malumatı verdi. Neticede Yusuf Ziya Efendi'yi, Uşak Kaymakamı işten el çekti. Bunun üzerine Yusuf Ziya Efendi, Uşak Kaymakamı'nın kendisini sebepsiz olarak işten el çektiğini, istifaya mecbur ettiğini, adâlet ve yargılanmak istediğini, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği arzuhal ile bildirdi. Dâhiliye Nezareti de gereğini Hüdavendigâr Vilayeti'ne emretti (BOA. DH. MKT. 1514/66, 21 Haziran 1888/11 L 1305).

83 1887-1888/H.1305 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 98.

84 1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 416.

85 1890-1891/1306 Sene-i Mâlisi Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 232.

86 BOA. DH. MKT. 17/48, 23 Nisan 1893/6 L 1310.

87 Banaz Nahiyesi müdürü Yusuf Ziya Efendi ile Tavşanlı Nahiyesi müdürü Ali Fevzi Efendi, Hüdavendigâr Vilayeti'ne müşterek bir arzuhal verdiler. Bu arzuhalde; buldukları yerlerin *âb ü hevâsıyla 'adem-i imtîzâclarına mebnî* becâyışlerini isteditiler. Hüdavendigâr Vilayeti, bu taleplerini uygun buldu ve Dâhiliye Nezareti'nden müsaade istedi. Konuyu, 30 Aralık 1893 tarihinde İntihâb-ı Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu müzakere etti. Usulen konunun mazbatayla takdim edilmesi gerektiğini, ancak bu takdirde icabına bakılabileceğini ifade etti (BOA. DH. MKT. 192/12, 4 Ocak 1894/26 C 1311, lef 2). Akabinde Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigâr Vilayeti'ne aynı istikamette bilgi verdi ve gereğinin yapılmasını bildirdi (BOA. DH. MKT. 192/12, 4 Ocak 1894/26 C 1311, lef 1).

88 1892-1893/H.1310 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 200.

89 1893-1894/H.1311 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 199.

90 1894-1895/H.1312 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 266.

Ali Efendi, vergi kâtibi Şükrü Efendi, sandık emini Hacı Mehmet Efendi idi.⁹¹ 1896-1897 yıllarında müdür Yusuf Ziya Efendi, nâib vekili Abdullah Efendi, kâtip Ali Efendi, vergi kâtibi Şükrü Efendi, sandık emini Hacı Mehmet Efendi idi.⁹² 1897-1898 yıllarında müdür Yusuf Ziya Efendi, nâib vekili Bekir Efendi, kâtip Ali Efendi, vergi kâtibi Şükrü Efendi, sandık emini Hacı Mehmet Efendi idi.⁹³ 1898-1899 yıllarında müdür Yusuf Ziya Efendi, nâib vekili Galip Efendi, mal ve tahrirat kâtibi Ali Efendi, vergi kâtibi Şükrü Efendi ve sandık emini Hâfız Efendi idi.⁹⁴ 1899-1900 yıllarında müdür Yusuf Ziya Efendi, nâib İsmail Efendi, kâtip Ahmet Efendi, vergi kâtibi Şükrü Efendi idi. Sandık emâneti ise boştu.⁹⁵ 1900-1901 yıllarında müdür Mehmet Tevfik Efendi⁹⁶, nâib vekili İsmail Efendi, mal ve tahrirat kâtibi Ahmet Efendi, vergi kâtibi Şükrü Efendi, sandık emini Hüseyin Efendi, kereste memuru Ahmet Efendi idi.⁹⁷ 1901-1902 ve 1902-1903 yıllarında müdür İsmail Hakkı Efendi, nâib vekili Galip Efendi, mal ve tahrirat kâtibi Ahmet Efendi, vergi kâtibi Şükrü Efendi, sandık emini Hasan Efendi ve orman kereste memuru Ahmet Efendi idi.⁹⁸ 1903-1904 yıllarında müdür Bursa Mekteb-i İdâdî-i Mülkîsi mezunu İsmail Hakkı Efendi⁹⁹, nâib vekili Ali Galip Efendi, mal ve tahrirat kâtibi Ahmet Efendi, vergi kâtibi İbrahim Efendi, kereste ondalık memuru Ahmet Efendi idi.¹⁰⁰ 1904-1905 yıllarında müdür Halil Rüştü Efendi, nâib vekili Ali Galip Efendi, mal ve tahrirat kâtibi Ahmet Efendi, vergi kâtibi İbrahim Efendi, kereste ondalık memuru Ahmet Efendi idi.¹⁰¹ 1905-1906 yıllarında müdür Halil Rüştü Efendi, nâib vekili İbrahim Efendi, mal ve tahrirat kâtibi Ahmet Efendi, vergi kâtibi Ahmet Efendi ve kereste ondalık memuru Ahmet Efendi idi.¹⁰² 1906-1907 yıllarında müdür Halil

91 1895-1896/H.1313 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 327.

92 1896-1897/H.1314 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 261.

93 1897-1898/H.1315 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 251.

94 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 170.

95 1899-1900/H.1317 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 222.

96 Mehmet Tevfik Efendi, vergi gelirlerini tahsildeki başarısızlığı, okur-yazar olmaması ve köy muhtarlarıyla yüz-göz olması gibi sebeplerle azledildi. Bunun üzerine Mehmet Tevfik Efendi, Şûrâ-yı Devlet Riyâseti'ne bir arzuhal verdi. Bu arzuhalde, hakkındaki iddiaların asılsız olduğunu, mağdur edildiğini ifade etti (BOA. ŞD. 3005/48, İstida 21/458, 11 Mart 1901/20 Za 1318). Bunun üzerine Sadâret, Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla mahallinden bilgi talep etti. Akabinde Hüdavendigâr Vilayeti, Dâhiliye Nezareti'ne Mehmet Tevfik Efendi'nin azledilme sebepleri hakkında teferruatlı bilgi verdi (BOA. ŞD. 3005/48, İstida 21/458, 11 Mart 1901/20 Za 1318).

97 1900-1901/H.1318 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 224.

98 1901-1902/H.1319 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 228; 1902-1903/H.1320 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 232.

99 Banaz Nahiyesi ahalisinden Abaloğlu Molla İbrahim, Mustafa ve İsmail, müdür İsmail Hakkı Efendi hakkında şikâyetle bulundular. İsmail Hakkı Efendi'nin, köylerine atanan muallimin maaşını ödememeleri için ahaliyi teşvik ettikleri gerekçeyle kendilerini, kollarından bağlayarak tevkif ettirdiğini iddia ettiler. Bu arada taraflar, birbirleri aleyhinde Uşak Bidâyet Mahkemesi'nde şahsî hukuk davaları açtılar (BOA. DH. MKT. 738/17, 16 Temmuz 1903/20 R 1321). Şikâyet üzerine Banaz Nahiyesi Müdürü İsmail Hakkı Efendi hakkında idarî tahkikat yapıldı. Neticede İsmail Hakkı Efendi, taht-ı muhâkemeye alındı. Yerine, 480 kuruş maaşla Halil Rüştü Efendi tayin edildi (BOA. DH. MKT. 765/23, 17 Eylül 1903/24 C 1321).

100 1903-1904/H.1321 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 238-239.

101 1904-1905/H.1322 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 221.

102 1905-1906/H.1323 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 230

Rüştü Efendi¹⁰³, nâib vekili İbrahim Efendi, mal ve tahrirat kâtibi Ahmet Hulusi Efendi, vergi kâtibi Arif Hikmet Efendi ve kereste ondalık memuru Agobcan Efendi idi.¹⁰⁴

Göbek Nahiyesi'ndeki Devlet Memurları

Göbek Nahiyesi'nde nahiye teşkilatı tam anlamıyla kurulamadı. Nahiyeyi, genelde zâbita-ı mülkiye memurları idare etti. Göbek Nahiyesi'nde 1871 yılında nahiye müdürlüğü mevcuttu. Aynı yılda nahiye merkezi olan Göbek Kasabası'nda, belediye teşkilatı da vardı. 1879 yılında nahiye müdürlüğü kaldırıldı. Aynı zamanda nahiyeye bağlı yirmi yedi köyün on sekizi Uşak'a bağlandı. Göbek Nahiyesi'nde dokuz köy bırakıldı.¹⁰⁵ Nahiye müdürlüğünün kaldırılmasını müteakiben Göbek Kasabası'ndaki belediye teşkilatı da kaldırıldı.¹⁰⁶ 20. yüzyıl başlarında, Göbek Kasabası'nda belediye teşkilatı tekrar kuruldu. Bunda kolera sebebiyle İzmir Sıhhiye Kordonu'nun Göbek Kasabası'na civar olan İnyay Demiryolu İstasyonu'na kadar genişletilmesi etkili oldu. Göbek Kasabası'nın tanzîfâtına ve tahrîrâtına itina lüzumu kolera sebebiyle daha da arttı. Göbek Kasabası'nda çeşitli vergilerden tahsil edilen 11660 kuruşluk gelir arasında bulunan ve sadece mahallî temizliğe (tanzîfât-ı mahalliyyeye) ait olan 2100 kuruşluk sergi vergisinden karşılanmak üzere aylık 250 kuruş maaşlı bir adet geçici tanzîfât memurunun istihdamına ihtiyaç duyuldu. Yani belediye teşkilatının kurulması gerekli görüldü.¹⁰⁷ Hüdavendigâr Vilayeti, konuyla ilgili idare meclisi kararını, 21 Temmuz 1900 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bildirdi. Dâhiliye Nezareti de gereğini, 21 Ağustos 1900 tarihinde Sadaret'e arz etti.¹⁰⁸ Akabinde Sadaret, konuyla ilgili evrakı, Şûrâ-yı Devlet'e havale etti. Konuyu, Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi ve Mülkiye Dairesi ayrı ayrı müzakere etti. Konuyu, Mülkiye Dairesi, 4 Temmuz 1901 tarihinde görüştü. Nahiyelerde belediye teşkilinin irade-i seniyye ile yasak olduğunu, bununla birlikte Göbek Kasabası'nda ihtiyaç duyulan belediye dairesinin geçici bir süre için kurulacağını, istihdamına müsaade istenen tanzîfât memurunun da geçici bir süre için görev yapacağını ifade ederek, aidiyeti sebebiyle konuyla ilgili evrakı, Maliye Dairesi'ne havale etti. Maliye Dairesi de benzer bir mütalaada bulunarak, olumlu görüş bildirdi. Kısaca her iki daire, tanzîfât memurunun geçici olarak istihdamını uygun buldu.¹⁰⁹ Neticede Göbek Kasabası'nda geçici olarak tanzîfât memuru

103 Halil Rüştü Efendi, hakkındaki şikâyetler ve ihbarlar sebebiyle azledildi. Yerine Kepsud Nahiyesi müdür-i sâbıkı Mustafa Şükrü Efendi atandı. Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigâr Vilayeti'ne, Mustafa Şükrü Efendi'ye göreve başlama tarihinden itibaren 480 kuruş maaş verilmesini, Halil Rüştü Efendi'nin görevden ayrılma ve Mustafa Şükrü Efendi'nin göreve başlama tarihlerinin bildirilmesini, Mustafa Şükrü Efendi'ye, harcırah tertibinden harcırah (Harcırahı 174 kuruştur. Bu miktardan %5 oranında Bâb-ı Âlî Teshîlât Sandığı hissesi kesilecekti) ödenmesini emretti (BOA. DH. MKT. 1128/63, 18 Ekim 1906/29 S. 1324).

104 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 424.

105 BOA. DH. MKT. 2677/57, 7 Aralık 1908/13 Za 1326, lef 1, lef 2. Göbek Nahiyesi, genelde zâbita-ı mülkiye memuru tarafından idare edildi. Ahali, bu durumdan pek memnun değildi. Nitekim, 1906 yılında, on yedi köyün ilhakıyla Göbek Nahiyesi'nde bir müdüriyet kurulmasına yönelik talepte bulundu. Gerekçe olarak, nahiye merkezi Göbek Kasabası'nın bulunduğu konumun önemi ile ticarî gelişmişliği gösterdi. Bu talep, Dâhiliye Nezareti'ne ulaştırıldı. Dâhiliye Nezareti, evrakın, elde tutulmasına yönelik bir idarî tasarrufla bulundu (BOA. DH. TMİK. S. 62/27, 22 Mart 1906/26 M 1324).

106 BOA. DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328.

107 BOA. ŞD. 1577/10.

108 BOA. ŞD. 1577/10.

109 BOA. ŞD. 1577/10.

istihdam edildi. Belediye dairesi tekrar belirli bir süreliğine kuruldu. Kısa süre sonra kolera sebebiyle zuhur eden olumsuz sıhhi şartlar bertaraf edildi. Bu sebeple yaklaşık iki yıllık bir süreden sonra, belediye teşkilatı da tekrar kaldırıldı.¹¹⁰

Göbek Nahiyesi Meclisi, 1909 yılında belediye teşkilatının tekrar kurulması amacıyla girişimde bulundu. Nahiye Meclisi, bu hususta bir mazbata tanzim ederek, Uşak Kaymakamlığı'na takdim etti. Bu mazbatada; Göbek Kasabası'na çeyrek saat mesafede bulunan gölden yılda en az 1500 araba gübre elde edildiği ve bu gübreden 1000 kuruş gelir temin edildiği, ayrıca damga vergisinden 300 kuruştan fazla gelir sağlandığı, ayrıca başka gelir kaynaklarının bulunulabileceği belirtildi.¹¹¹ Uşak Kazası İdare Meclisi, konuyla ilgili evrakı, 30 Ocak 1910 tarihinde görüştü. Temizlik ve bayındırlık hizmetlerinin layıkıyla yerine getirilebilmesi için Göbek Kasabası'nda bir belediye teşkilatının kurulmasına ihtiyaç olduğunu, Göbek Kasabası'nda eskiden beri maliye tarafından tahsil edilmekte olan kile, kantar, kebîr hayvan, zebhiye, sergi vergilerinden ve resm-i munzamdan¹¹² 14 Mart 1908-13 Mart 1909 tarihleri arasında 4945 kuruş gelir elde edildiğini, bu vergilerin 14 Mart 1909-13 Mart 1910 tarihleri arasında emâneten idâre¹¹³ olunduğunu, belediye teşkilatının kurulması halinde bu vergilerin belediyeye terk edilmesinin tabii bulunduğunu belirtti.¹¹⁴ Daha sonra konuyla ilgili evrakı, Kütahya Sancağı İdare Meclisi ve Hüdavendigar Vilayeti İdare Meclisi müzakere etti. Bu meclisler, Göbek Kasabası'nda belediye teşkilatının kurulmasını uygun buldular. Hüdavendigar Vilayeti, Dâhiliye Nezareti'ne, gereğini, *kâbil-i i'mâr olan cesâmetli karyelerde belediye dâ'iresi teşkiline müsâ'ade olunacağı Vilâyât Belediye Kânûnuna tezyîl idilen mâdde-ı mahsûsada bulunmasına ve Göbek Nahiyesinin ehemmiyet-i mevki'iyesi bulunduğu anlaşıldığına binâen mahall-i mezkûrda belediye te'sisine müsâ'ade buyurulması Meclis-i İdâre-i Vilâyet kararıyla mütemennâdır* şeklindeki ifadelerle bildirdi.¹¹⁵ Neticede Dâhiliye Nezareti, bu talebi uygun buldu. Göbek Kasabası'nda belediye teşkilatının kurulmasına izin verdi.¹¹⁶

Göbek Nahiyesi'ndeki başlıca resmî devlet görevlileri; müdür veya zâbıta memuru/zâbıta-ı mülkiye memuru, nâib vekili, rüsumât memuru, vukuât kâtibi, vergi kâtibi, emlak kâtibi, zaptiyeler, kereste ondalık memuru ve fabrika memuru idi.

1870-1871 yıllarında Göbek Nahiyesi'nde bir zâbıta memuru vardı. Ayrıca bir tane rüsumât memuru görev yapmaktaydı.¹¹⁷ 1873-1874 yıllarında Göbek Nahiyesi zâbıta memuru Mehmet Tevfik Efendi ve rüsumât memuru İbrahim Efendi idi.¹¹⁸ 1874-1875 yıllarında zâbıta memuru

110 BOA. DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328.

111 BOA. DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328.

112 Bu vergilerle ilgili olarak bkz. Seyitdanlıoğlu, 2010, s. 163-164; Avcı, 2004, s. 155-157.

113 Emâneten idâre, kısaca herhangi bir işin, vergi tahsili de dâhil, iltizama verilmeyip, ehil ve muktedir bir devlet memuru vasıtasıyla yaptırılmasıydı.

114 BOA. DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328.

115 BOA. DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328.

116 BOA. DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328.

117 1870-1871/H.1287 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 87, 138.

118 1873-1874/H.1290 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 83, 111.

Rıfat Efendi, vukuât kâtibi Şefik Efendi ve rüsumât memuru İbrahim Efendi idi.¹¹⁹ 1875-1876 ve 1876-1877 yıllarında zâbıta memuru İsmail Ağa, vukuât kâtibi Şefik Efendi ve rüsumât memuru İbrahim Efendi idi.¹²⁰ 1877-1878 yıllarında zâbıta memuru Ömer Ağa, vukuât kâtibi Şefik Efendi, (rüsumât) memuru İbrahim Efendi ve fabrika memuru Necip Efendi idi.¹²¹ 1878-1879 yıllarında zâbıta memuru İbrahim Efendi, vukuât kâtibi Şükrü Efendi idi.¹²² 1878-1879 yıllarında zâbıta memuru Hacı Ali Ağa, vukuât kâtibi Şükrü Efendi, rüsumât memuru İbrahim Efendi ve nâib vekili Arif Efendi idi.¹²³ 1879-1880 yıllarında zâbıta memuru Râmiz Efendi, nâib vekili Arif Efendi, vukuât kâtibi Şükrü Efendi idi.¹²⁴ 1883-1884 yıllarında zâbıta memuru Mehmet Nurettin Efendi ve vergi kâtibi Süleyman Efendi idi.¹²⁵ 1885-1886 ve 1887-1888 yıllarında zâbıta memuru Mehmet Nurettin Efendi, nâib vekili Arif Efendi ve vergi kâtibi Süleyman Efendi idi.¹²⁶ 1888-1889 yıllarında zâbıta memuru Cemal Efendi¹²⁷, nâib vekili Arif Efendi ve emlak kâtibi Süleyman Efendi idi. Göbek Kasabası'nda ayrıca 3 nefer zaptiye vardı.¹²⁸ 1889-1890 yıllarında zâbıta memuru Râmiz Efendi, emlak kâtibi Süleyman Efendi idi. Ayrıca 3 nefer zaptiye görev yapmaktaydı.¹²⁹ 1890-1891 yıllarında müdür Arif Hikmet Efendi, nâib vekili Mehmet Efendi idi.¹³⁰ 1892-1893, 1893-1894 ve 1894-1895 yıllarında zâbıta memuru Râmiz Efendi¹³¹, emlak

119 1874-1875/H.1291 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 80, 102.

120 1875-1876/H.1292 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 87, 115; 1876-1877/H.1293 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 84, 113.

121 1877-1878/H.1294 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 84, 112.

122 1878-1879/H.1295 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 84.

123 1878-1879/H.1296 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 94, 116, 123, 153-154.

124 1879-1880/H.1297 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 121.

125 1883-1884/H.1301 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 173.

126 1885-1886/H.1303 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 304; 1887-1888/H.1305 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 98.

127 Uşak ahalisinden Mustafa Vasfî, zâbıta memuru Cemal Efendi'yi, irtikâbât, i'tisâfât ve memurluk sıfatına yakışmayacak tutum ve davranışlarından dolayı Dâhiliye Nezareti'ne şikâyet etti. Dâhiliye Nezareti, bu şikâyeti ve iddiaları tetkike şayan buldu. Mustafa Vasfî, Cemal Efendi'nin kaza kaymakamı tarafından korunduğunu da iddia etti. Neticede Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigâr Vilayeti'ne, bu iddialarla ilgili olarak gerekli tahkikatı ve tetkikatı yapmasını ve neticeyi bildirmesini emretti (BOA. DH. MKT. 1513/26, 17 Haziran 1888/7 L 1305). Ömer Cemal Efendi, Göbek Nahiyesi'nde, 22 Aralık 1887-20 Aralık 1890 tarihleri arasında, 200 kuruş maaşla görev yaptı. Daha sonraki yıllarda Ankara Vilayeti, Gündül Nahiyesi Müdürlüğü görevinde de bulundu (BOA. DH. MKT. 584/20, 28 Eylül 1902/24 C 1320).

128 1888-1889/H.1306 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 130.

129 1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 416.

130 1890-1891/1306 Sene-i Mâlîsi Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 232.

131 Dağardı Nahiyesi müdür vekili Râmiz Efendi, Göbek Nahiyesi zâbıta-ı mülkiye memurluğuna, 13 Nisan 1892 tarihinden itibaren 200 kuruş maaşla atandı. Ancak Dâhiliye Nezareti'nin kayıtlarına göre bu tarihte, Göbek Nahiyesi zâbıta-ı mülkiye memurluğu, Nuri (Mehmet Nurettin olmalı) Efendi'nin üzerinde görünmekteydi. Dâhiliye Nezareti, resmî evraktaki bu tagayyürün giderilmesini Hüdavendigâr Vilayeti'ne emretti (BOA. DH. MKT. 4/11, 19 Mart 1893/1 N 1310). Bunun üzerine Hüdavendigâr Vilayeti, Dâhiliye Nezareti'ne 29 Nisan 1893 tarihinde, Nuri Efendi'den sonra, Râmiz Efendi'den önce Göbek Nahiyesi zâbıta memurluğu görevinde Cemal Efendi ile Hüseyin Bey'in istihdam edildiğini, Hüseyin Bey'nin vergilerin tahsilindeki başarısızlığı sebebiyle azledildiğini bildirdi. Akabinde Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigâr Vilayeti'ne, bu iki kişinin *me'mûrîn-i müntehibeden* olup olmadığını sorarak, Göbek Nahiyesi zâbıta memurluğuna tayin edildiklerine dair herhangi bir kayda tesadüf edilemediğini, bu sebeple bunlara zâbıta memuru vekili muamelesi yapılması gerektiğini, yani yarım maaş verilmesi icap ettiğini, eğer kendilerine tam maaş verilmiş ise yarısının geri alınması gerektiğini bildirdi

kâtibi İbrahim Efendi idi.¹³² 1895-1896, 1896-1897 ve 1897-1898 yıllarında zâbıta memuru Râmiz Efendi, nâib vekili Arif Efendi ve emlak kâtibi İbrahim Naim Efendi idi.¹³³ 1898-1899 yıllarında zâbıta-ı mülkiye memuru Râmiz Efendi, nâib vekili Arif Efendi ve vergi kâtibi İbrahim Efendi idi.¹³⁴ 1899-1900 yıllarında zâbıta memuru Şaban Kazım Efendi, nâib Arif Efendi ve emlak kâtibi İbrahim Naim Efendi idi.¹³⁵ 1900-1901 yıllarında mülkiye zâbıta memuru Şaban Kâzım Efendi, nâib vekili Bahri Efendi, emlak kâtibi vekili Mustafa Efendi ve orman kereste memuru Ahmet Efendi idi.¹³⁶ 1901-1902 yıllarında mülkiye zâbıta memuru Süleyman Efendi¹³⁷, nâib vekili Abidin Efendi, vergi kâtibi İlyas Efendi ve orman kereste memuru Ahmet Efendi idi.¹³⁸ 1902-1903 yıllarında mülkiye zâbıta memuru Süleyman Efendi, nâib vekili Zeynelabidin Efendi, vergi kâtibi Mehmet Efendi ve kereste ondalık memuru Ali Efendi idi.¹³⁹ 1903-1904 ve 1904-1905 yıllarında mülkiye zâbıta memuru Naci Efendi¹⁴⁰, nâib vekili Zeynelabidin Efendi, vergi kâtibi Mehmet Efendi ve kereste ondalık memuru Ali Efendi idi.¹⁴¹ 1905-1906 yıllarında mülkiye zâbıta memuru Naci Efendi, vergi kâtibi Süleyman Efendi ve kereste ondalık memuru Ali Efendi idi. Ayrıca bir nâib vekili vardı.¹⁴² 1906-1907 yıllarında zâbıta memuru Naci Efendi, nâib vekili Galip Efendi ve vergi kâtibi Süleyman Efendi idi.¹⁴³

(BOA. DH. MKT. 74/39, 30 Haziran 1893/15 Z 1310). Neticede her ikisinin, yani Cemal Efendi ile Hüseyin Bey'in, Göbek Nahiyesi zâbıta-ı mülkiye memurluğu görevinde vekâleten istihdam edildiği anlaşıldı. Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigâr Vilayeti'ne, 27 Mart 1903 tarihinde de, Hüseyin Bey'in tercüme-i hal varakası hakkında, 25 Mart 1903 tarihinde yazılan tahrirata acilen cevap vermesini emretti (BOA. DH. MKT. 675/9, 26 Mart 1903/26 Z 1320).

132 1892-1893/H.1310 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 200; 1893-1894/H.1311 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 200; 1894-1895/H.1312 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 266.

133 1895-1896/H.1313 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 327; 1896-1897/H.1314 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 261; 1897-1898/H.1315 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 251.

134 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 170.

135 1899-1900/H.1317 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 222.

136 1900-1901/H.1318 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 224.

137 Silistreli Çerkes Mehmet oğlu Süleyman Efendi, tercüme-i hâl varakasında, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne, Baytar birinci senesinden ikinci senesine geçtiği esnada, babasının vefatından dolayı mektepten ayrılmak zorunda kaldığını beyan etti. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, bu durumuna dair dosyasında resmî bir evrak olmaması sebebiyle Umum Mekâtip-i Askeriye-i Şâhâne Nezareti'nden, Süleyman Efendi'nin mektepten ne zaman ve neden ayrıldığının bildirilmesini istedi (BOA. DH. MKT. 596/39, 16 Ekim 1902/13 B 1320).

138 1901-1902/H.1319 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 228.

139 1902-1903/H.1320 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 233.

140 Hüdavendigâr Vilayeti'nin talebi üzerine Göbek Nahiyesi zâbıta-ı mülkiye memurluğuna, Süleyman Efendi'nin yerine, Mekteb-i İdâdî mezunu Naci Efendi tayin edildi (BOA. DH. MKT. 636/79, 21 Ocak 1903/21 L 1320).

141 1903-1904/H.1321 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 239; 1904-1905/H.1322 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 222.

142 1905-1906/H.1323 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 231.

143 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 424.

Banaz ve Göbek Nahiyeleri İdare Meclisleri Hakkında

1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesi'nin 54. maddesiyle, nahiyelerde müdürün başkanlık ettiği ve istişare meclisi niteliğinde bir nahije idare meclisi teşkil edilecekti.¹⁴⁴ Nahije İdare Meclisleri, nahije dâhilinde yer alan köylerin ihtiyar meclislerinden en fazla dörder kişiyi geçmemek üzere nahije merkezine çağrılacak azalardan meydana gelecekti. Nahije İdare Meclisleri, yılda dört defa olmak üzere, valinin uygun bulacağı zamanlarda nahije merkezlerinde toplanacaktı. Her bir toplantısı, yedi günü tecavüz etmeyecek olan meclislere, nahije müdürleri başkanlık edecekti. Meclislerin toplanma zamanları, kaymakamlar tarafından, liva merkezlerinden alacakları emirler üzerine nahije müdürlerine bildirilecekti. Nahije müdürleri, nahije dâhilindeki köylerde müntehib ve mevcut nahije meclisi azalarını davet ederek, müzakereleri başlatacaklardı. Meclislerde, kararlar, azaların oylarındaki çoğunluğa göre (ekseriyet-i ârâ ile) alınacak, oyların eşitliği halinde, müdürün oyunun rengi belirleyici olacaktı.¹⁴⁵

Nahije İdare Meclisleri'nin başlıca görevleri; köylüler tarafından fiilî ve nakdî yardımlarla meydana getirilmeye çalışılan nâfia tesislerinin, köyler arasındaki yolların inşaatının, müşterek koru, baltalık, mer'â ve kışlak idarelerine ait hususların, tarım, sanat ve ticarete dair köy ihtiyar meclisleri tarafından arz olunacak mütalaaların, çift edevâtının ve ziraat hayvanlarının sayılarının artırılması ve korunması hususlarının müzakeresini yapmaktı. Nahije Meclisleri'nin, bu ve benzeri hususlara dair yaptığı müzakereleri ve aldığı kararları, nahije müdürleri, mazbatalarla kaymakamlara bildireceklerdi. Meclislerin kararları, kesin olmayacak, kaza kaymakamlarının, nahije müdürlerine verecekleri izinlerle uygulamaya konulacaklardı.¹⁴⁶

Nahije İdare Meclisleri, Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'nin birçok yerinde ya kurulamadı, ya da eksik olarak kuruldu. Nitekim diğer vilayetlere nazaran merkezî bir konumda bulunan Hüdavendigâr Vilayeti'nde de durum daha farklı değildi. Banaz Nahiyesi'nde, Nahije Meclisi'ne, ancak 1883-1884 yıllarında tesadüf edilebilmektedir. Bu tarihte nahije müdürü Osman Vehbi Efendi'nin başkanlık ettiği nahije idare meclisinde, aza olarak Emin Ağa, Hacı Hasan Ağa, İsmail Efendi, Hacı Ahmet Ağa, Mehmet Ağa, İsmail Ağa, Hacı Hüseyin Ağa ve Ali Efendi yer almaktaydı.¹⁴⁷ 1885-1886 yıllarında ise nahije müdürü Yusuf Ziya Efendi'nin riyaset ettiği Banaz Nahiyesi Meclisi'nde, aza olarak Emin Ağa, İsmail Ağa, Kamil Bey ve Mehmet Ağa bulunmaktaydı.¹⁴⁸ 1887-1888 yıllarında da Banaz Nahiyesi Meclisi'nde, aza olarak Bekir Efendi, Halil İbrahim Ağa, Hacı Mehmet Ağa, Mehmet Ali Ağa, İbrahim Ağa ve Ali Ağa yer almaktaydı.¹⁴⁹ 1887-1888 yıllarında, zâbıtâ-ı mülkiye memuru tarafından idare edilmekte olan Göbek Nahiyesi Meclisi'nde ise aza olarak Hacı Ali Efendi, Mustafa Ağa, Hacı

144 *Her nahiyenin bir müdiri olub fasl-ı mahsûsunda gösterilen sûrette idâre-i nahije meclisi nâmiyle bir hey'et-i müşâveresi dahi bulunacaktır* (29 Şevval 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesidir, *Düstur*, 1. Tertib, Cilt 1, Matba'a-ı Âmire, 1289, s. 637, 54. Madde).

145 29 Şevval 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesidir, *Düstur*, 1. Tertib, Cilt 1, Matba'a-ı Âmire, 1289, s. 645-646, 94.-98. Maddeler.

146 29 Şevval 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnamesidir, *Düstur*, 1. Tertib, Cilt 1, Matba'a-ı Âmire, 1289, s. 646, 100.-101. Maddeler.

147 1883-1884/H.1301 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 173.

148 1885-1886/H.1303 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 303.

149 1887-1888/H.1305 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 98.

Süleyman Ağa ve Mustafa Ağa bulunmaktaydı.¹⁵⁰ 1889-1890 yıllarında Banaz Nahiyesi Meclisi'nde azalar; Süleyman Ağa, Hacı Hüseyin Ağa, Emin Ağa, Mehmet Ali Ağa ve Emin Efendi idi. Yine aynı tarihte Göbek Nahiyesi Meclisi'nde, Kılızade Hacı Hâfız Osman Efendi, Hacı Ali Efendi, Mustafa Efendi ve Hacı İsmail Efendi aza olarak yer almaktaydı.¹⁵¹ 1892-1893 yıllarında Banaz Nahiyesi Meclisi'nde aza olarak Halil İbrahim Ağa, Yetim Ali Ağa, Ali Efendi, Karabıyıköğlü Mehmet Ağa ve Emin Ağazade Halil Ağa yer almaktaydı. Aynı tarihte mülkiye zâbıtâ memuru tarafından idare edilen Göbek Nahiyesi Heyeti azalarını ise Hacı Ömer Efendizade Mehmet Efendi, Veli Ağazade Mehmet Ağa, Kılızade Hacı Hâfız Efendi ve Hacı Kaytanzade Mustafa Ağa oluşturmaktaydı.¹⁵² 1896-1897 yıllarında Banaz Nahiyesi Meclisi'nde aza olarak Halil İbrahim Ağa, Yetim Ali Ağa, Karabıyıköğlü Mehmet Ağa, Ali Efendi ve Emin Ağazade Halil Efendi yer almaktaydı. Yine aynı tarihte Göbek Nahiyesi Nahiyeye Heyeti azalarını Hatibzade Hacı Mahmut Efendi, Kılızade Hacı Hafız Efendi, Hacı Bakırcıade Hacı Ali Efendi ve Çavdarzade Hacı Süleyman Efendi meydana getirmekteydi.¹⁵³ 1898-1899 yıllarında Banaz Nahiyesi Meclisi'ndeki azaları, Halil İbrahim Ağa, Yetim Ali Ağa, Karabıyıköğlü Mehmet Ağa, Ali Çavuş, Ali Ağa ve Emin Ağazade Halil Ağa oluştururken, Göbek Nahiyesi Nahiyeye Heyeti'ndeki azaları ise Hacı Hasan Ağaoğlu Ahmet Ağa, Akşehirli Hacı Hamit Ağa, Terzi Ali Usta ve Yandımzade Mehmet Nuri Efendi meydana getirmekteydi.¹⁵⁴ 1901-1902 yıllarında Banaz Nahiyesi Nahiyeye Heyeti'ni; Banazlı Halil İbrahim Ağa, Oturak Köylü Ali Ağa, İslam Köylü Halil İbrahim Ağa, Hatibler Köylü Ali Ağa oluştururken, Göbek Nahiyesi Nahiyeye Heyeti'nde, Kılızade Hacı Hâfız Efendi, Ömer Efendizade Hacı Mehmet Efendi, Hacı Mustafa Efendi ve Develi Hacı Mustafa Ağa aza olarak yer almaktaydı.¹⁵⁵ 1903-1904 yıllarında Banaz Nahiyesi Meclisi azaları; İbrahim Ağa, Ali Ağa, İbrahim Ağa ve Ali Ağa iken, Göbek Nahiyesi Heyeti'ni; Veli Efendi, Hacı Ali Efendi, Mahmut Efendi ve Mahmut Ağa oluşturmaktaydı.¹⁵⁶ 1906-1907 yıllarında ise Banaz Nahiyesi Heyeti azaları; Süleyman Ağa, Ali Ağa, Ahmet Ağa ve Halil Ağa idi. Aynı yıllarda Göbek Nahiyesi Heyeti azaları ise Veli Efendi, Mahmut Ağa, Ahmet Efendi ve Hacı Hakkı Efendi idi.¹⁵⁷

Sonuç

19. yüzyılda Osmanlı Devleti, özellikle 2. Abdülhamit Dönemi'nde, taşrada kendini daha fazla göstermeyi, varlığını daha fazla hissettirmeyi amaçladı. Tanzimat Dönemi'nden tevârüs edilen merkeziyetçi taşra yönetim anlayışı, modernleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak varlığını idame ettirdi. Zira modernleşme, merkeziyetçilik ile paralel işleyen bir süreçti. Bu bakımdan Osmanlı merkezî idaresi, taşrada en ücra birimler olan köylere kadar görünmek, oralara kadar varlığını hissettirmek istedi. Bunu da daha ziyade memurları vasıtasıyla yaptı. Köylerdeki muhtarlarla imamlar, devletten maaş alan ve köylerde devleti

150 1887-1888/H.1305 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 98.

151 1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 416.

152 1892-1893/H.1310 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 200.

153 1896-1897/H.1314 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 261.

154 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 170.

155 1901-1902/H.1319 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 229.

156 1903-1904/H.1321 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 239.

157 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa, s. 424.

temsil eden belli başlı memurlardı. Bunun yanında devlet, nahiye ve kaza merkezlerinde de otoritesini ve meşrûyetini daha görünür kılmaya çalıştı. Bu çerçevede, hem pratik ihtiyaçlarla, hem de belirtilen sebeplerle nahiye ve kaza merkezlerinde hükümet konakları inşa etti.

19. yüzyıl Osmanlı taşrasında, artık devletin varlığı her bakımdan daha fazla hissedilir hale geldi. Bununla birlikte Tanzimat öncesinin derebeylik efkârını nadir de olsa sürdüren eşrâf, varlığını, farklı isimlerle sürdürmeye devam etti. Gücünü korumaya çalıştı. Ancak, taşrada, devlet, artık daha güçlüydü. Devlet, memurları aracılığıyla, eşrâfın hareket alanlarını oldukça daralttı. Eşrâf ile devlet memurları arasında çekişmeler söz konusu olduysa da, artık denge, Tanzimat öncesinin aksine, devlet memurları ve tabi ki devlet lehine değişmişti.

Merkeziyetçi taşra idare anlayışına paralel olarak Osmanlı Devleti'nin, mekâna bakışında da önemli değişiklikler meydana geldi. Mekân daha fazla önem kazandı. Mekânın organizasyonunda devletin öncelikleri arttı. Devlet, mekâna ve mekân üzerinde yaşayan nüfusa, daha fazla hükmetmeye, kontrol etmeye çalıştı. Bu çerçevede mekân, çeşitli önceliklere göre farklı farklı organizasyonlara/taksimâta tabi tutuldu.

19. yüzyıl sonlarında Uşak Kazası'nda mekân, *taksîmât-ı mülkiyece* ve *teşkilât-ı askeriyece* farklı farklı organizasyonlara tabi tutuldu. Kazada *taksîmât-ı mülkiyece*; Banaz ve Göbek Nahiyeleri vardı. Bu nahiyelere, müdüriyet teşkil edilmesi halinde, nahiye müdürleri tayin edildi. Nahiye müdürleri, nahiyelerin yönetiminden sorumlu mülkî-idarî görevlilerdi. Nahiye müdürleri yanında mal kâtipleri, tahrirat kâtipleri gibi devlet memurları nahiyelerde görev yaptılar. Müdüriyetin teşkil edilmemesi halinde ise nahiyeler, zâbîta-ı mülkiye memurları tarafından idare edildi. Ele alınan tarihler arasında Banaz Nahiyesi, sürekli nahiye müdürü tarafından idare edildi. Göbek Nahiyesini ise genelde zâbîta-ı mülkiye memurları yönetti. Uşak Kazası, aynı zamanda *teşkilât-ı askeriyece* dört nahiyeye taksim edildi. Buna göre Uşak Kazası'nda, Banaz, Göbek, Karahallı ve Sivasslı Nahiyeleri vardı. Nahiye terimi, geleneksel adlî-kazaî anlamını, ele alınan yıllarda şeklen kaybetti. Bununla birlikte Uşak Şer'î Mahkemesi'ne başkanlık eden kadı/nâib, mülkî-idarî nahiyeleri oluşturan Banaz'a ve Göbek'e vekillerini gönderdi. Ancak ilgili nahiyelerin mülkî-idarî vasfı, geleneksel adlî-kazaî niteliklerine göre daha belirgindi. Bu mülkî-idarî nahiyelerde, kadının/nâibin/hâkimü'ş-şer'in, vekilleri görev yapmaktaydı. Bir başka ifade ile mülkî-idarî nahiyeler, aynı zamanda kadı nâiblerinin/nâib vekillerinin, yetki alanlarını oluşturmaktaydı. Kısaca mülkî-idarî nahiyelerin sınırları ile kadı vekili nâiblerin yetki alanlarını ifade eden geleneksel anlamdaki adlî-kazaî nahiyelerin sınırları örtüşmekteydi.

Taşrada hâkimiyetini ve otoritesini tedricen arttıran Osmanlı merkezî idaresinin karşılaştığı temel sorun, insan kaynakları menşeliydi. Malî iflasla birleşen bu sorun, hem taşra idaresindeki gelişmeleri engelledi, hem var olan aksaklıkların izalesine mani oldu. Nitekim ele alınan yıllar arasında Uşak Kazası'nın Banaz Nahiyesi'ni, sürekli nahiye müdürü idare etmesine rağmen, Göbek Nahiyesini, genelde mülkiye zâbîta memurları yönetti. Bu durumda her iki sorunun olumsuz etkileri söz konusuydu. Bu iki sorun, özellikle kamu maliyesinin malî iflası, ahalinin mülkî-idarî talepleri, mesela belediye teşkili, gündeme geldiğinde daha fazla hissedilir oldu. Malî iflasın varlığı, belgelerin satır aralarında mütemadiyen görüldü.

Kaynakça

- Aktüre, S. (1978). *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*. Ankara: O. D. T. Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Aktüre, S. (1985). Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 891-905.
- Armağan, A. (2011). XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'nın İdarî Taksimatı ve Kır İskân Merkezleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 8/3, 152-163.
- Avcı, Y. (2004). *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Avcı, Y. (2011). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Denizli Kentinin Bir Yönetim Merkezi Olarak Geçirdiği Değişim. *Türk Kültür Tarihinde Denizli ve Kentleşme Sorunları Sempozyumu, 22-23 Aralık 2008, Bildiriler*, (Eds: Turgut Tok, Yusuf Kılıç, Fikri Gül, Ferhat Ağırman, Oğuzhan Karaburgu), Denizli: Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, 182-194.
- Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdarî Taksimatı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Çadırcı, M. (2007). *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*. (Ed. Tülay Ercoşkun), Ankara: İmge Kitabevi.
- Çakmak, B. (2014). Osmanlı Taşrasında Yönetilme Kaygıları: Karahallı Mülki Nahiyesi'nin Kuruluşu. *Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 19, 3-26.
- Ekinci, E. B. (2004). *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Ergenç, Ö. (1978). Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri. *I. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi, Tebliğler (Ankara, 11-13 Temmuz 1977)*, Ankara, 103-109.
- Ergenç, Ö. (1981). Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler. *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, (11-15 Ekim 1976)*, Cilt II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1265-1274.
- Ergenç, Ö. (2006). *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Findley, C. V. (1986). The Evolution of the System of Provincial Administration as Viewed from the Center. *Palestine in the Late Ottoman Period Political, Social and Economic Transformation*, (Ed. David Kushner), Yad Izhak Ben-Zvi, Jerusalem, Leiden: E. J. Brill, 3-29.
- Genç, M. (2002). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Heper, M. (1980). Center and Periphery in the Ottoman Empire: With Special Reference to the Nineteenth Century. *International Political Science Review*, 1/1, 81-105.
- İnalçık, H. (1987). *Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, K. (1997). Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 7, 119-133.
- Kırmızı, A. (2010). Taming the Governors: The Swinging Pendulum of Power over the Ottoman Provinces in the Nineteenth Century. *International Journal of Regional and Local Studies*, 6/1, Spring, 4-19.
- Ortaylı, İ. (1979). *Türkiye İdare Tarihi*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özdeğer, M. (2001). *15-16. Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Seyitdanhoğlu, M. (2010). *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu, Yerel Yönetim Metinleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şen, Ö. (1996). *Osmanlı Panayırıları (18.-19. Yüzyıl)*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Tutsak, S. (1994). Uşak Kazasında Mülki Taksimatın Gelişimi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IX, 309-325.
- Varlık, M. Ç. (1987). XVI. Yüzyılda Osmanlı İdarî Teşkilatında Kütahya. *Marmara Üniversitesi, Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2, 201-239.

Kullanılan Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâb-ı ‘Âlî Defterleri, Sadâret Divan (Beylikçi) Kalemi Defterleri, Tevcîhât-ı Mülkiye Defterleri

A. (DVNS. TVCM. d. 00001.

Cevdet Tasnifi, Belediye

Cevdet, Belediye, 5024.

Cevdet Tasnifi, Maliye

Cevdet, Maliye, 4326.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, İdare-i Umûmiye Belgeleri

DH. İ.U.M. 11-4/6-3, 10 Şubat 1918/28. 4. 1336; DH. İ.U.M. 5-4/3, 3 Ağustos 1914/11 N 1332.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti Belgeleri, Müteferrik

DH. MB. HPS. M. 42/1, 25 Mart 1920/5 B 1338.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi

DH. MKT. 1128/63, 18 Ekim 1906/29 Ş 1324; DH. MKT. 1389/10, 2 Ocak 1887/6 R 1304; DH. MKT. 1483/80, 7 Şubat 1888/24 Ca 1305; DH. MKT. 1492/2, 6 Mart 1888/22 C 1305; DH. MKT. 1492/25, 6 Mart 1888/22 C 1305; DH. MKT. 1500/62, 12 Nisan 1888/30 B 1305; DH. MKT. 1513/26, 17 Haziran 1888/7 L 1305; DH. MKT. 1514/66, 21 Haziran 1888/11 L 1305; DH. MKT. 17/48, 23 Nisan 1893/6 L 1310; DH. MKT. 1895/10, 29 Kasım 1891/26 R 1309; DH. MKT. 1910/50, 11 Ocak 1893/30 Kânûn-ı evvel 1308; DH. MKT. 192/12, 4 Ocak 1894/26 C 1311; DH. MKT. 1920/69, 8 Şubat 1892/9 B 1309; DH. MKT. 2677/57, 7 Aralık 1908/13 Za 1326; DH. MKT. 2795/24, 17 Nisan 1909/26 Ra 1327; DH. MKT. 4/11, 19 Mart 1893/1 N 1310; DH. MKT. 584/20, 28 Eylül 1902/24 C 1320; DH. MKT. 596/39, 16 Ekim 1902/13 B 1320; DH. MKT. 597/50, 19 Ekim 1902/16 B 1320; DH. MKT. 636/79, 21 Ocak 1903/21 L 1320; DH. MKT. 675/9, 26 Mart 1903/26 Z 1320; DH. MKT. 738/17, 16 Temmuz 1903/20 R 1321; DH. MKT. 74/39, 30 Haziran 1893/15 Z 1310; DH. MKT. 765/23, 17 Eylül 1903/24 C 1321.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Muhâberât-ı Umûmiye İdâresi Belgeleri

DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Tesrî-i Muâmelât ve İslahât Komisyonu Belgeleri, Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muâmelât

DH. TMIK. S. 62/27, 22 Mart 1906/26 M 1324.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Sicill-i Nüfus İdâre-i Umûmiyesi Belgeleri, Müteferrik

DH. SNM. 4/105, 9 Mart 1898/15 L 1315, lef 10/4.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, İdarî Kısım Belgeleri

DH. İD. 176/53, 6 Nisan 1914/10 Ca 1332; DH. İD. 222/4, 25 Kasım 1914/7 M 1333.

Bâb-ı ‘Âlî Belgeleri, Bâb-ı ‘Âlî Sadâret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler, Hazine-i Evrâk Müdürlüğü,

İrâdeler, Dâhiliye

İrade, Dâhiliye, 35, 14 Ocak 1907/29 Za 1324.

Bâb-ı 'Âlî Belgeleri, Bâb-ı 'Âlî Sadâret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler, Hazine-i Evrâk Müdürlüğü, İrâdeler, Meclis-i Vâlâ

İrade. Meclis-i Vâlâ, 6063, 11 Ocak 1851/8 Ra 1267.

Bâb-ı 'Âlî Belgeleri, Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri

MVL. 656/54, 17 Eylül 1863/3 R 1280.

Bâb-ı 'Âlî Belgeleri, Şûrâ-yı Devlet Belgeleri

ŞD. 1546/7, Hüdavendigâr 2/191, 19 Ocak 1888/5 Ca 1305; ŞD. 1548/36, Hüdavendigâr 2/301, 6 Ağustos 1889/9 Z 1306; ŞD. 1577/10; ŞD. 1596/6, 19 Eylül 1906/30 B 1324; ŞD. 3005/48, İstida 21/458, 11 Mart 1901/20 Za 1318.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri

DH. UMVM. 148/36, 31 Mayıs 1917/9 Ş 1335.

Salnameler

1870-1871/H.1287 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1871-1872/H.1288 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1872-1873/H.1289 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1873-1874/H.1290 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1874-1875/H.1291 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1875-1876/H.1292 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1876-1877/H.1293 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1877-1878/H.1294 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1878-1879/H.1295 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1878-1879/H.1296 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1879-1880/H.1297 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1883-1884/H.1301 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1884-1885/H.1302 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1885-1886/H.1303 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1887-1888/H.1305 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1888-1889/H.1306 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1889-1890/H.1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1890-1891/1306 Sene-i Mâlîsi Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1892-1893/H.1310 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1893-1894/H.1311 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1894-1895/H.1312 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1895-1896/H.1313 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1896-1897/H.1314 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1897-1898/H.1315 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1898-1899/H.1316 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1899-1900/H.1317 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1900-1901/H.1318 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1901-1902/H.1319 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1902-1903/H.1320 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1903-1904/H.1321 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1904-1905/H.1322 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1905-1906/H.1323 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa; 1906-1907/H.1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Bursa.

Gazeteler

Ahenk Gazetesi, 3392, 10 Eylül 1907/28 Ağustos 1323.

Nizamnameler

29 Şevvâl 1287/9 Kânûn-ı sâni 1286/22 Ocak 1871 tarihli İdâre-i 'Umûmiye-i Vilâyât Nizâmnamesidir, *Düstür*, 1. Tertîb, Cilt 1, Matbaa-ı 'Âmire, 1289, s. 625-651.

7 C 1281/7 Kasım 1864 Vilâyet Nizâmnamesi, *Düstür*, 1. Tertîb, Cilt 1, Matba'a-ı 'Âmire, 1289, s. 608-624.

28 Muharrem 1334/23 Teşrîn-i sâni 1331/6 Aralık 1915 tarihli Cem'-i İ'ânât Nizamnamesi, *Düstür*, Tertîb-i sâni, Cilt 8, Evkâf Matbaası, İstanbul 1928, s. 190-196.

EKLER

Ek I: Banaz Nahiyesi Müdürü İsmail Efendi'nin taht-ı mahkemeye alınması sebebiyle azliyle yerine Halil Rüştü Efendi'nin tayininin uygun bulunduğu ve saire hakkında Dâhiliye Nezareti'nden Hüdâvendigâr Vilâyeti'ne yazılan tahrirat

Hüdâvendigâr Vilâyet-i Celîlesine

Banaz Nâhiyesi müdürü İsmâ'il Efendinin taht-ı muhâkemeye alınmasından nâşi 'azliyle yerine müntehibinden Halil Rüştü Efendinin ta'yini tevârüd iden 20 Temmuz sene 319 târîh ve iki yüz on sekiz numarolu tahrîrât-ı 'aliyye-i dâverîleri üzerine tensib kılındı. Hıdmete mübâşereti târîhinden i'tibâren mûmâileyhe şehri dört yüz seksen guruş ma'âş tahsis olunduğundan oraca da muktezâsının ve ilk ma'âş nisfiyle tevkîfât-ı mukarrere-i sâ'ire hakkındaki hükm-i nizâmın ve emr-i tahlîfinin icrâ' ve vazîfeye mübâşeretiyle selefinin infikâkı târîhlerinin inbâsı ve yüzde on beşden mâ'adâ harc-ı râhî olan yüz yetmiş dört guruşun yüzde beşi Bâb-ı 'Âlî Teshîlât Sandukuna gönderilmek üzere emvâl-i mahalliyyeden tesviyesiyle cedvel-i masârîfa idhâli lüzûmunun muhâsebe ifâdesiyle beyânına mübâşeret kılındı ol bâbda

Evrâkı Muhâsebeye

BOA. DH. MKT. 765/23, 17 Eylül 1903/24 C 1321.

Ek II: Sadâret tarafından Dâhiliye Nezareti'ne, Banaz Nahiyesi müdürü İsmail Hakkı Efendi'nin, ahaliden Abaloğlu Molla İbrahim ve Mustafa ve İsmâ'il'i kollarından bağlayıp tevkif ettirdiği iddiasıyla muhakemesi hakkında yazılan tezkire

Bâb-ı 'Âlî

Dâ'ire-i Sadâret-'Uzmâ

Mektûbi Kalemi

'Aded

1341

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Hüdâvendigâr Vilâyeti dâhilinde 'Uşşâk Kazâsında Banaz Nâhiyesi ahâlisinden Abaloğlu Molla İbrahim ve Mustafa ve İsmâ'il nâmlarındaki kimselerin karyelerine ta'yin olunan mu'allim ma'âşının 'adem-i kabûlü için ahâliyi teşvîk itmelerinden dolayı kollarını bağlayub tevkîf itdiği iddi'âsıyla maznûn olan nâhiye-i merkûme müdürü İsmâ'il Hakkı Efendinin merci'-i muhâkemesi hakkında 'Uşşâk Bidâyet Mahkemesiyle Meclis-i İdâre-i Kazâ müstantıkları beyninde vukû' bulan ihtilâf-ı 'azîmenin halli lüzûmunu mutazammın 'Adliye Nezâret-i Celîlesinin Şûrâ-yı Devlete muhavvel tezkiresi üzerine İhtilâf Mercî-i Encümeninden tanzîm ve i'tâ kılınan mazbatada müştekilerin müdür tarafından ifâ-yı vazife sırasında tevkîf edilmiş oldukları anlaşıldığından müdür-i mûmâileyhe isnâd olunan cürm cerâ'im-i şahsiyyeden ma'dûd olmayub vazîfe-i me'mûriyetinden mütevellid bulunduğuna ve müdürin dahi müştekiler 'aleyhinde Mahkeme-i Bidâyetde ikâme-i da'vâ eylediğine dâ'ir gerek kendisinin cevâbında gerek evrâk-ı sâ'irede bahs ve işâret olduğuna binâen vazîfeye dâ'ir meclis-i idâre müstantukunun kararâmesinde isâbet olmadığından mezkûr kararâmânenin feshiyle Muhâkeme-i Me'mûrîn Nizâmnamesi ve izâhnâme ahkâmına tevfikân mu'âmele-i nizâmîyye ifâ ve meclis-i idârece muhâkemesi icrâ olunmak üzere evrâkının mahalline i'âdesi lüzûmu dermiyân olunmuş ve evrâk-ı merkûme vilâyete li-eclü'l-irsâl leffîn savb-ı devletlerine isrâ ve nezâret-i müşârünileyhâya ma'lûmât i'tâ kılınmış olmağla ifâ-yı muktezâsına himmet buyurulması sıyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim Fî 10 Rebî'ü'l-âhîr sene 321 Fî 23 Haziran sene 319 Sadr-ı â'zam Ferîd

BOA. DH. MKT. 738/17, 16 Temmuz 1903/20 R 1321.

Ek III: Tavşanlı ve Banaz Nahiyeleri müdürleri Yusuf Ziya Efendi ile Ali Fevzi Efendi'nin becâyışlerini istediklerine dair Hüdavendigâr Vilayeti'nden gönderilen tahrirat üzerine, söz konusu becâyışın mazbata ile bildirilmesi gerektiğine dair İntihâb-ı Me'mûrîn-i Mülkiye Komisyonu mazbatası

Bâb-ı 'Âli

Dâ'ire-i Umûr-ı Dâhiliye

İntihâb-ı Me'mûrîn Komisyonu

'Aded

695

Buldukları mahallerin âb ü hevâsıyla 'adem-i imtizâclarına mebnî rızâ-yı tarafeyn ile becâyış-i me'mûriyetlerinin icrâsını müsted'î Tavşanlı ve Banaz Nâhiyeleri müdürleri Yusuf Ziyâ ve 'Ali Fevzi Efendiler tarafından müştereken i'tâ kılınan 'arz-ı hâlin gönderildiği beyânıyla icrâ-yı icâbı Hüdavendigâr Vilâyet-i Celîlesinden bi'l-vürûd havâle ve tevdi' buyurulan 27 Teşrîn-i sâni sene 309 târih ve dört yüz iki numarolu tahrîrâtta iş'âr olunmuş ve sûret-i istid'â ve inhâ yolunda bulunmuş ise de nizâmname mücibince bu misillü mevâdd mazbata ile bildirilmedikçe komisyonca icâbına bakılamayacağından ba'dehu iktizâsı bi't-tezekkür 'arz olunmak üzere evvel emrde keyfiyyetin bâ-mazbata inbâsı lüzûmunun vilâyet-i müşârünileyhâya cevâben emr ve iş'âr buyurulması tezekkür kılınmış olmağla ifâ-yı muktezâsı bâbında emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir Fî 21 Cemâziye'l-âhire sene 311 ve Fî 18 Kânûn-ı evvel sene 309 İntihâb-ı Me'mûrîn-i Mülkiye Komisyonu

BOA. DH. MKT. 192/12, 4 Ocak 1894/26 C 1311, lef 2.

Ek IV: Banaz Nahiyesi müdürü iken Abana Nahiyesi müdürlüğüne becâyışle tayin olunan Ali Rıza Efendi'nin eksik ödenen maaşı hakkında Dâhiliye Nezareti tarafından Hüdavendigâr Vilayeti'ne yazılan tahrîrât

Hüdavendigâr Vilâyet-i Celîlesine

Vilâyet-i celîleleri dâhilinde vâki' Banaz Nâhiyesi müdürlüğünde müstahdem iken üç yüz sekiz senesi Mayıs ibtidâsında Kastamonu Vilâyeti mülhakâtından Abana Nâhiyesi müdürlüğüne becâyış-i me'mûriyeti icrâ kılındığı hâlde me'mûriyetini mutazammın tahrîrâtın Temmuzun on sekizinde tebliğ olunması cihetiyle mahall-i me'mûriyet-i cedîdesine 'azîmeti te'ehhür itmiş ve arada güzêrân iden iki ay on sekiz gün müddet için nisf ma'âş i'tâsı lâzım geleceği vilâyet-i celîlelerinden bildirilmiş olduğundan ve bu sûret mağdûriyetini mücib olacağından bahsle müddet-i mezkûre ma'âşının tam olarak i'tâsı istid'âsını hâvî Abana Nâhiyesi müdürü 'Ali Rıza Efendi tarafından virilen 'arz-ı hâl leffen irsâl kılınmış ve sâlifü'z-zikr tahrîrâtın mûmâileyhe vakt ü zamânıyla tebliğ olunmaması sebebi buraca mechûl bulunduğundan mu'âmele-i lâzime ba'demâ ifâ olunmak üzere evvel emrde keyfiyyetin savb-ı 'âli-i âsafânelerinden lüzûm-ı istifsârı bi'l-havâle muhâsebe-i nezâretten ifâde kılınmış olmağla ana göre iktizâsının inbâ ve mezkûr 'arz-ı hâlin i'âde ve isrâsına himemm-i 'aliyye-i dâverileri derkâr buyurulmak bâbında

Müzekkere Muhâsebeye

BOA. DH. MKT. 17/48, 23 Nisan 1893/6 L 1310.

Ek V: Banaz Nahiyesi Müdürü Yusuf Ziya Efendi'nin başarısız idaresi ve Göbek Nâhiyesi Zâbita Memûru Mehmet Nurettin Efendi'nin başarılı çalışmaları sebebiyle becâyışlerinin talep edilmesi üzerine Dâhiliye Nezareti tarafından Hüdavendigâr Vilayeti'ne, Yusuf Ziya Efendi'nin başarısızlığı hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi için yazılan tahrîrât

Hüdâvendigâr Vilâyet-i Celilesine

Banaz Nâhiyesi Müdiri Yusuf Ziyâ Efendinin ehliyyet ve iktidârî nâhiye-i mezkûrenin cesâmetiyle mütênâsib olmamasına ve Göbek Nâhiyesi Zâbita Me'mûru Mehmed Nure'd-dîn Efendinin meşhûd olan hüs-ni hizmetinden nâşi sınıfınca terakkiye kesb-i istihkâk eylesine mebnî mûmâileyhimânın icrâ-yı becâyîş-i me'mûriyetleri makâm-ı vilâyetden bâ-tahrîrât inhâ kılınmış ise de mûmâileyh Yusuf Ziya Efendinin ne gibi ahvâli ve ne sûretle iktidârsızlığı tahakkuk eylediği maddeten bildirilmemiş olduğundan ba'dehu icâbına bakılmak üzere evvel emrde keyfiyyetin serî'an bâ-mazbata iş'ârı hususunun savb-ı 'âli-i dâverânelerine izbârı bi'l-havâle intihâb-ı me'mûrîn komisyonundan ifâde kılınmış olmağla keyfiyyetin ol-vechle beyân ve inbâsına himemm-i 'aliyye-i âsafâneleri derkâr buyurulmak bâbında

Bâ-müzekkere

BOA. DH. MKT. 1389/10, 2 Ocak 1887/6 R 1304.

Ek VI: Göbek Nahiyesi Zâbita Memuru Cemal Efendi'nin irtikâbâtı ve i'tisâfâtı ve memuriyeti sıfatına yakışmayan hareketleriyle ilgili olarak yapılan şikâyet üzerine Dâhiliye Nezaret tarafından Hüdâvendigâr Vilâyeti'ne, gerekli tahkikatın yapılması için yazılan tahrîrât

Hüdâvendigâr Vilâyet-i Celilesine

'Uşşâk Kazâsında Göbek Nâhiyesi Zâbita Me'mûru Cemâl Efendinin irtikâbât ve i'tisâfâtına ve sıfat-ı me'mûriyetine yakışmayacak daha bir takım ef'âl ve hareketına dâ'ir 'Uşşâk Kazâsı ahâlisinden Mustafa Vasfî imzâsıyla virilen 'arz-ı hâl melfûf bir kât'a lâyiha ile berâber savb-ı 'âli-i dâverîlerine irsâl kılındı me'mûr-ı mûmâileyh hakkındaki şikâyet lâzımı't-tedkik mevâddan olduğu gibi kendüsünün kâ'im-makâm-ı kazâ tarafından teşâhüb olduğu dahi mezkûr 'arz-ı hâlin cümle-i mündericâtından olarak binâen 'aleyh lâzıme-i tahkîkât ve tedkîkâtın sûret-i 'âdile ve mükemmelede icrâsıyla bi't-tahkîk tebeyyün idecek neticeye göre mu'âmele ifâsı muktezî bulunmağla ana göre icâbının icrâ ve keyfiyyetin inhâsına himemm-i 'aliyye-i vilâyet-penâhileri derkâr buyurulmak bâbında

BOA. DH. MKT. 1513/26, 17 Haziran 1888/7 L 1305.

Ek VII: Göbek Nahiyesi merkezinde Belediye Teşkilatı kurulması gerektiğine dair Uşak Kazası İdare Meclisi mazbatası

'Uşşâk Kazâsı Kâ'im-makâmlığı

390

Kütahya Sancağı Mutasarrıflığı Cânib-i 'Âlisine

Göbek Nâhiyesinin merkezi sekiz yüz küsür hâne ile iki yüzü mütecâviz dükkân ve altı câmi' ve üç mescidi hâvî ve Cum'airtesi günleri civâr kurâ ahâlisinin ictimâ'ıyla pazar dahi küşâd idilmekte olduğu cihetle bir belediye dâ'iresinin te'sîsi derece-i vücûdda olub mukaddemâ seksan yedi târihlerinde de nâhiye müdiriyyeti sûretiyle idâre olunurken belediyesi mevcûd olduğu hâlde doksan beş senesinde müdiriyyetin lağvıyla zâbita idâresinin te'essüs itmesi üzerine bir müddet belediyesi dahi lağv idilerek üç yüz on yedi senesinde tekrâr teşkil ve üç yüz on dokuz senesinde yine lağv olunmuş ve rûsûm-ı mütenevvi'asından belediyyeye â'id kısmı bi't-tabî' tefrik olunacağı gibi bir çarık mesâfesinde bulunan gölden beher sene husûle gelan lâ-ekall bin beş yüz 'araba gübre bedelinden bin guruş ve tamga resminden üç yüz guruşu mütecâviz vâridât-ı hâzıra olduğundan ilerüde bulunacak diğer ba'zı vâridât ile belediye dâ'iresinin te'sîsi ve idâresi mümkün bulunmuş olduğu nâhiye-i mezkûre meclisinden gönderilen mazbatada dermiyân kılınmış ve hakikaten Göbek Nâhiyesi merkezinin cesâmeti hasebiyle tanzîfât ve 'umrâna hâdim olmak üzere belediyyeye ihtiyâcı derkâr olub nâhiye meclisi tarafından beyân idilen vâridâtdan mâ'adâ ötedenberi Göbekde hazîne-i mâliye tarafından istifâ idilmekte olan kile ve kantar ve kebîr hayvan ve zebhiyye ve sergi ve resm-i munzam rûsûmâtından geçen üç yüz yigirmi dört senesinde cem'an dört bin dokuz yüz kırk beş guruş vâridât alınarak sene-i hâliyyede emâneten idâre olduğundan belediyesinin teşkilî hâlinde vâridât-ı mezkûrenin dahi mahalline terki tabî'i bulunmuş olmağla bir an evvel teşkilâtı icrâ kılınmak üzere ifâ-yı muktezâsına müsâ'ade-i 'aliyye-i mutasarrıflerinin sezâvâr buyurulması 'arz olunur efendim Fî 17 Kânûn-ı sâni sene 325

‘Uşşâk Kâ’im-makâmı Nâ’ib Müftî
Mühür Mühür Burusa’da meclis-i ‘umûmî a’zâsıdır
Metrepolid Vekîli Mâl Müdiri Tahrîrât Kâtibi Â’zâ Â’zâ Â’zâ
Mühür Mühür Mühür Mühür Bulunmadığı Bulunmadığı
Â’zâ
Mühür

BOA. DH. MUİ. 76-1/2, 17 Mart 1910/5 Ra 1328.